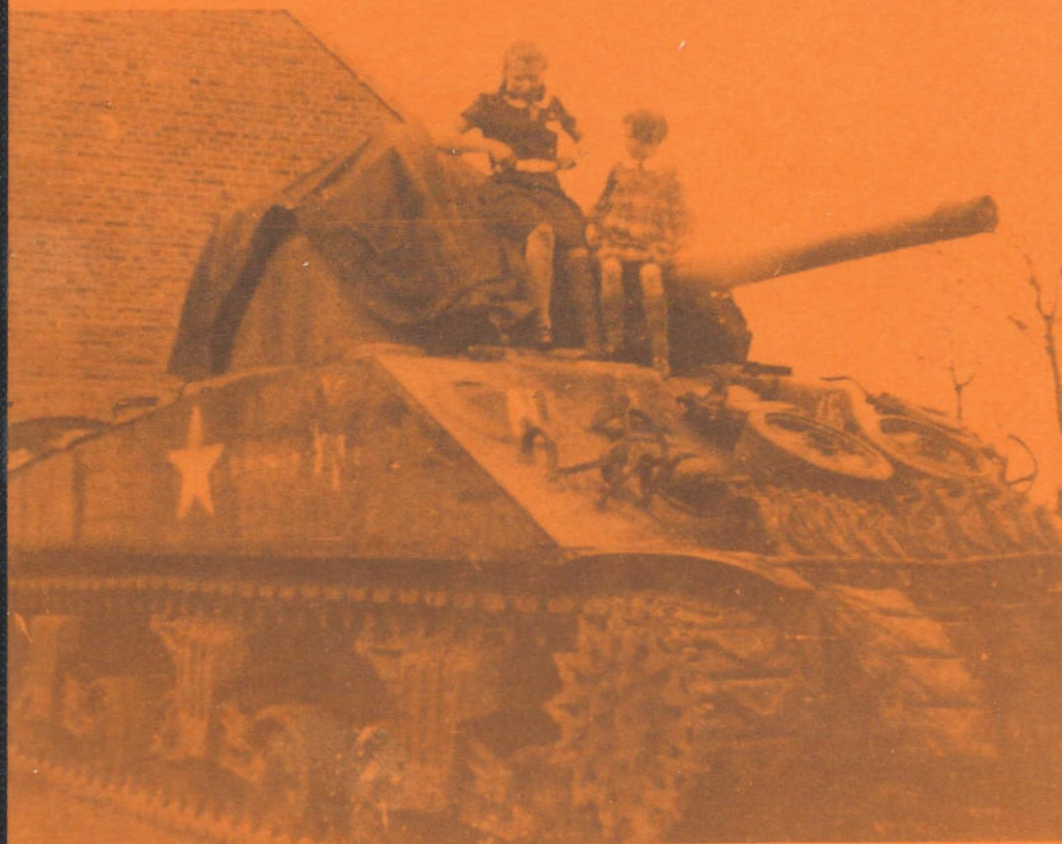

OOSTEIND

**VAN MOBILISATIE
TOT BEVRIJDING.**

1939 - 1945

OOSTEIND

HEEMK-GROEP

ULENDONC

VAN MOBILISATIE
TOT BEVRIJDING.
1939 - 1945

Uitgave Heemkundegroep Uleendonc Oosteind.
Ter gelegenheid van 50 jaar bevrijding.
oktober 1994.

*Onderschrift foto omslag:
Geallieerde tank op het erf
van fam. Oomen, provinciale weg 77.
links Jeannette met naast haar zus Elly.*

VOORWOORD.

Op 30 oktober 1994 is het 50 geleden dat Oosteind werd bevrijd. De Heemkundegroep Ulendonc heeft gemeend, dat deze gebeurtenis niet ongemerkt voorbij mag gaan.

Naast een tentoonstelling van foto's en diverse voorwerpen heeft de groep ook dit boekje samengesteld. Hierin zijn feiten en gebeurtenissen beschreven die gedurende de bezetting en de bevrijding van Oosteind hebben plaats gevonden. Veelal zijn het persoonlijke belevenissen uit deze periode, verteld door dorpsgenoten. Daarnaast zijn gegevens uit archieven vermeld.

Het doel van dit boekje is niet zozeer een zo volledig mogelijk verslag te geven van die oorlogsjaren en bevrijding. Veeleer willen we de mensen van Oosteind laten vertellen hoe zij deze jaren van onderdrukking hebben ervaren.

Wij hopen dat dit boekje laat zien wat het betekent om vrij te zijn. Iedereen die heeft bijgedragen aan het tot stand komen van dit herdenkingsboekje wil ik graag hartelijk bedanken.

v.z. Heemkundegroep Ulendonc, J. Sibon.

Bevrijdingsoptocht 24 mei 1945; op de fiets: Kees Claassen, in de tank: Pierre Driesen, lopend: Jan van Gool

DE KERST DIE IK NOOIT ZAL VERGETEN.

Het verhaal van Ad Jansen wat hij in 1984 vertelde. Hij woonde tijdens de oorlog op de Groenendijk 1 te Oostcind. Thans woont hij in Tilburg.

Ik schrok wakker van de herrie buiten. Sirenes begonnen te loeien, soldaten renden met hun zwaar geschoeide voeten over de straten in de richting van de kanonnen. Uit de luidsprekers schreeuwde de stem voortdurend Fire, Fire.

En toen barstte de hel los.

De kanonnen begonnen te schieten. Binnen de kortste keren was elk kanon geladen en braakte dan met een enorme herrie de dodelijke lading uit in de richting van de Maas. Daar zouden de Duitsers nog zijn.

Maar hoe kon dat nou?!!! Het was toch Kerstnacht!

De soldaten zouden toch ook Kerstmis vieren. Hun verblijven waren versierd met dennegroen, Wat wij als Katholieken niet kenden. Bij ons stond alleen een kerststal.

In het ouderlijke huis waren twee bedsteden aangebracht.

In een ervan sliepen mijn ouders en in de andere sliepen mijn broer, mijn zus en ik. Toen het schieten was begonnen, waren wij allen wakker geschrokken. Ik vond het altijd angstig als de kanonnen begonnen te schieten, maar het ergste vond ik als dat 's nachts was. En zeker in deze nacht, de vredige Kerstnacht, klonken de knallen nog angstwekkender dan in de andere nachten, en ik werd bang.

Zo oneindig bang zoals een kind van zeven kan zijn.

Door helemaal onder de dekens te kruipen met mijn handen tegen mijn oren gedrukt, probeerde ik het geluid buiten te sluiten.

Maar niet alleen de knallen werden gehoord, ook na elk schot van de kanonnen die dicht bij mijn ouderlijke huis stonden opgesteld, voelden we de trilling door de muren heen trekken.

De ruiten uit de ramen waren vervangen door planken die ervoor getimmerd waren. De spleten waren miniem, maar toch zagen we de lichtflitsen van de schietende kanonnen in de kamer, en in onze bedstee doordringen.

Hoe was het mogelijk dat dit alles in deze nacht kon gebeuren.

In onze angst grepen mijn zus, mijn broer en ik elkaar vast in de hoop wat minder te voelen. Maar ook bij hen, bij wie ik verlichting van mijn angst had gezocht, voelde ik dat die angst net zo goed bij hen aanwezig was.

Hoe kon dit nou?!!!

Dit was nu de Kerstnacht van 1944. We waren al een tijdje bevrijd, de Canadezen hadden hun kanonnen door het hele dorp op vaste afstanden neergezet met de kanonslopen in de richting van de Maas.

Geregeld werd er eens kortere of langere tijd geschoten en steeds klonk dat angstig, maar deze nacht vond ik dat afschuwelijk. Ik verwachtte dat het wel snel voorbij zou zijn, maar niets was minder waar. Geregeld waren er schreeuwende bevelen hoorbaar van de kapiteins, die de manschappen tot nog meer spoed probeerden te manen.

Het bleef maar duren.

En in die angstige ogenblikken probeerde ik de mooie dingen van het afgelopen jaar weer te herinneren. Zoals mijn zevende verjaardag had ik mijn eerste Heilige Communie gedaan, met een gekregen pakje van een oudere neef en kousen en schoenen, die ik al een tijdje had gedragen, had ik er toch nog patent uitgezien.

Gefeest was er niet veel, omdat het in die tijd aan van alles ontbrak. Maar mijn peettante had nog echte puddingpoeder weten te bemachtigen, wat in mijn herinnering als een groot feest staat gegrift.

De cadeaus, die ik had gekregen, bestonden uit een kerkboek, een rozenkrans, een oud dominospel en achtendertig gulden.

Twee dagen na mijn communie werd mijn broertje geboren.

Dat was nummer acht in de rij.

Weer vijf dagen later was mijn vader plotseling teruggekeerd uit Duits gevangenschap. In 1943 was hij betrokken bij het illegaal slachten van een koe, gearresteerd, veroordeeld en getransporteerd naar een concentratiekamp in Duitsland.

Toen mijn vader terugkeerde, het was op een zondagmorgen, zat ik met mijn broers in de kerk. Het nieuws van mijn vaders thuiskomst was aan mijn oudste broer bekend. In een galop was ik tussen die grote broers in naar huis gerend, waar ik een onwezenlijke vader vond. Hij was ontzettend vermagerd, had van die holle diepliggende ogen, en ontzettend grote tanden.

Ik weet nog dat het pijn deed tegen die harde botten van mijn vader, die mij knuffelde. Aan zijn stem was te horen dat hij ontzettend vermoeid en verzwakt was.

Familieleden, burens, vrienden en bekenden kwamen plots naar mijn vader kijken en brachten de beste gaven mee die zij nog in voorraad hadden. De lekkernijen bestonden voornamelijk uit weckflessen vol met zult, platte ribben en gekookt spek. En verder verse broden, boter, kaas en eieren. Maar dit betekende natuurlijk voor mijn vader en voor ons een geweldig festijn.

Na enkele dagen bleek pas hoe ziek mijn vader was.

Toen arriveerde een draagbaar kuurhuisje van het Wit-gele kruis, wat in de tuin geplaatst werd en waarin mijn vader lange tijd

verbleef. Bij hem werd het voornamelijk T.B.C., reuma en ondervoeding geconstateerd. Maar Pa was thuis, dat was het belangrijkste. En zo'n draaibaar huisje biedt toch weer aparte spel mogelijkheden voor een knaap van zeven jaar. Bij toerbeurt zorgden dagelijks andere boeren van het dorp voor boter, kaas en eieren om mijn vader er snel weer boven op te helpen. En gelukkig, het ging steeds beter met hem. Als zevenjarige knaap was ik natuurlijk niet zo bewust van de oorlog waar we mee te maken hadden. Goed, ik had geleerd de Duitsers te haten, voornamelijk omdat zij de goede dingen van het leven wel hadden en wij niet. Maar het meeste werd door mij de oorlog ervaren van het praten van de ouderen over de betere tijden.

De landing van de Geallieerde militairen op de Franse westkust werd door de ouderen besproken van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. Steeds weer kwamen de berichten van de oprukkende geallieerde soldaten, die steeds korter in onze richting kwamen. Op een zekere zondag werd die juichstemming nog aangewakkerd doordat honderden vliegtuigen met daaraan zweefvliegtuigen gekoppeld, kwamen overgevlogen. Door iedereen, behalve door de Duitsers, werd dit overtrekken met gejuich begroet. Tegen zo'n overmacht zou niemand bestand zijn. Hoe anders pakte het uit, toen wij dat later hoorden, dat die overtrekkende soldaten bij Arnhem verpletterend waren verslagen. Enkele weken later zorgden terugtrekkende Duitse soldaten nog voor een lichte paniek in ons zo vredig dorpje. Zij stelden hun geschutsstukken op aan de rand van het dorp en schoten 's nachts nog enkele salvo's in de richting van de oprukkende geallieerde soldaten.

Een enorme knal begeleidde de vernieling van een brug over het riviertje "de Donge". Die nacht herinner ik me nog goed.

Het was een spannende nacht, biddend doorgebracht in de grote kelder bij de bureu. 's Morgens toen de Duitsers verder teruggetrokken waren uit het dorp, was een apart geronk hoorbaar, wat iedereen in de richting van de opgeblazen brug deed gaan.

Daar waren we getuige van de eerste geallieerde tanks die ons

zouden komen bevrijden. Het kapotte bruggetje zorgde echter voor wat oponthoud. Enorm verbaasd hadden we toe staan kijken hoe in een ijltempo een nieuwe brug was aangevoerd, en door een geweldig monster over het riviertje werd gelegd. Toen rolden de eerste tanks het dorp binnen en voorzichtig reden zij in de richting van de dorpskern.

Iedereen probeerden een plaatsje te veroveren op de geweldig grote tanks. Iedereen juichte, vrouwen en meisjes gaven kussen aan de soldaten, en ik begreep er niks van. Maar met de komst van deze soldaten had ik geleerd, hoe de smaak van chocolade was. Al heel snel kreeg ik een reep chocolade van een soldaat. Mijn moeder brak voor mij een mootje van de reep en kletste me meteen tegen mijn oren toen ik dit stukje chocolade uitspuwde. Ik kende deze zoetige chocoladesmaak niet. Natuurlijk, na enig aanhouden leerde ik deze smaak wel beter waarderen, maar het eerste contact met die reep chocolade was voor mij niet zo'n succes. Wel was het daarna elke dag feest bij de soldaten. Scholen waren gesloten en al onze vrije tijd brachten we bij hen door.

Colones tanks en voertuigen waren verder getrokken, maar ook was ons dorpje herschapen in een verdedigingslijn die constant de Maas bewaakte, waarachter de Duitsers zich hadden teruggetrokken.

Nee, 1944 was voor mij nog niet zo'n beroerd jaar geweest.

Maar terug naar die nacht.

's Nachts waren wij al extra vroeg, na een extra wasbeurt, in bed gestopt, omdat de Kerstviering in de kerk vroeg zou beginnen om vijf uur 's morgens. Ik kan me niet meer herinneren of dat ik lang of kort geslapen had, maar toen het schieten was begonnen, was ik in ieder geval wakker geschrokken. Onophoudelijk hielden de knallen en het gedreun aan en hoe later het werd, hoe onheilspellender het door mij werd ervaren. Moe en helemaal uitgeblust lagen wij drieën tegen elkaar aan, te angstig om de ernst van deze nacht

te beseffen.

Pas later hoorden wij dat de Duitsers juist op deze nacht een wanhoopsoffensief hadden ingezet om alsnog het prijsgegeven terrein terug te winnen. Hoeveel doden en hoeveel ellende dit wanhoopsoffensief heeft veroorzaakt, zal wel nooit bekend worden.

Toen het tijd werd om op te staan, werden wij door onze moeder uit bed gehaald, die ons aankleedde en alles werd verder zwijgend gedaan, omdat het schieten nog steeds voortduurde.

Als robots gingen wij op weg naar de kerk.

Het schieten was al wel wat afgenomen, maar duurde toch nog steeds voort. Hoe dichter wij bij de kerk kwamen, hoe minder het schieten werd. Spookachtig verlichtten de mondingslichten van de kanonnen de dorpsstraat waarover we liepen.

Toen we eenmaal in de kerk zaten, hield het schieten langzaam maar zeker op. Iedereen zat verdwaasd, vermoeid, versuft in de kerkbanken. De trommelvliezen van mijn oren begonnen heel langzaam te wennen aan de stilte die na het vuren was ontstaan.

Andere geluiden werden weer langzaam waarneembaar.

Plots klonk het geluid van het orgel tot mijn gehavende oren door. Ik weet nog dat ik dit geluid als hemels ervoer. En ik niet alleen, iedereen draaide zijn hoofd in de richting van het orgel, omdat waarschijnlijk iedereen hetzelfde gevoel waarnam.

Toen dit wonder door mij was opgenomen, ervoer ik plotseling een ander wonder.

De stem van een ouder neefje werd hoorbaar en toen deze "Stille Nacht, Heilige Nacht" begon te zingen, werd dit door iedereen ervaren als het grootste wonder wat was geschied.

Deze hemelse geluiden na die boze, lange nacht, ervaar ik nog elk jaar met Kerstmis.

Ad Jansen.

GESPREKKEN OVER DE OORLOG EN DE BEVRIJDING VAN OOSTEIND.

Ook in 1984, bij de herdenking van 40 jaar bevrijding, zijn er gesprekken gevoerd met mensen die de oorlog en de bevrijding hebben meegemaakt. Van twee van die gesprekken vind u hieronder een verslag.

GESPREK MET SJEF MAAS.

Deze avond mocht ik een gesprek hebben met Sjef Maas, die te kennen had gegeven dat hij wel wat van de oorlog en de bevrijding wilde vertellen.

Sjef Maas en zijn vrouw wonen nu in Oosterhout in een bejaardenhuisje. Sjef is nu 77 jaar oud en heeft dus zowel het binnenvallen van de Duitsers, als de bezetting en de bevrijding meegemaakt.

In de periode '40-'45 woonde Sjef met zijn gezin (4 kinderen) in de Brede Heistraat naast P. Jansen en tegenover P. Schellekens. Bij het binnenvallen van de Duitsers waren bij Sjef 8 Nederlandse militairen ingekwartierd. Er was er een bij uit Alblisserdam die nog maar 14 dagen getrouwd was, met deze man heeft de familie Maas nog regelmatig contact. Deze soldaten waren al vertrokken voor de Duitsers binnenkwamen. Zover Sjef weet, zijn bij het binnenvallen van de Duitsers, hier in de omgeving geen soldaten of burgers gesneuveld. Wel weet hij dat ene Bart van Dongen uit Dongen, die verkering had met een zuster van Sjef, gesneuveld is in Dordrecht. In de oorlogsjaren heeft Sjef een oproep gekregen om in Duitsland te gaan werken, maar dankzij het feit dat hij juist op tijd een klap kreeg van een paard, werd hij afgekeurd. Tijdens de oorlog heeft hij hoofdzakelijk bij boeren op Oosteind gewerkt, vooral veel meehelpen met het dorsen. Later is hij gaan werken bij molenaar G. van Gorp. Omdat het gebruik van elektriciteit verdeeld was moest Sjef 's nachts werken om graan te malen. Ook weet hij zich nog te

herinneren dat de controleurs van de C.C.D. (Centrale Controle Dienst) niet altijd eerlijk waren, sommige boeren mochten veel b.v. zomaar een koe slachten, waar de controleurs dan in meedeelden natuurlijk. En anderen die konden niets doen of ze werden gepakt. Juist voor deze groep mensen wou Sjef dan wel iets regelen als er gedorsen of gemalen moest worden, want hij vond dat ook deze mensen moesten kunnen eten.

Toen tijdens de bezetting vaak razzi's door de Duitsers gehouden werden om mannen op te pikken voor Duitsland, heeft Sjef vaak onderduikers van de Voorhei bescherming geboden. Ook weet hij te vertellen dat in die tijd veel mensen van de Voorhei naar Raamsdonksveer gingen met een duwkar of bakfiets om aardappelen te halen, en het gebeurde dan nog al eens dat deze mensen op de Veerseweg door Engelse jagers werden beschoten, omdat die dachten dat het Duitse troepen bewegingen betrof.

In de zomer voor de bevrijding (september) weigerden de boeren om melk te leveren, als steun aan de algemene staking die toen gehouden werd. Maar de besturen van de Boerenbond en de Jonge Boerenstand werden wel daarvoor door de Duitsers gezocht en opgepakt. Een bestuurslid van de Jonge Boerenstand is toen bij hem ondergedoken geweest, dit was z'n zwager P. van Vessem. Zelf was Sjef toen die tijd penningmeester van de R.K. Werkliedenvereniging, die tijdens de bezetting door de Duitsers verboden was. Maar de boeken en de kas heeft Sjef goed verborgen en bewaard in de schoorsteen, want zouden de Duitsers dit gevonden hebben, dan zat men zo in Duitsland in een werkkamp.

Het was een beroerde tijd in die bezettingsjaren, alles was op de bon (gerantsoeneerd), veel mensen hadden weinig te eten, dus men moest nog al eens illegaal iets doen, zoals een kalf of varken slachten, zelf boter of kaas maken, of graan achterhouden bij het dorsen. Dit alles gaf grote risico's voor de mensen die het deden, want Sjef weet dat er mensen voor in de gevangenis hebben gezeten. Maar anderen die samenwerkte met de Duitsers of C.C.D. verdienden er grof geld aan. Over deze wijze van profiteren kan Sjef zich nu nog duidelijk kwaad maken.

Van de bevrijding kan Sjef zich nog heel goed herinneren dat na een nacht van zwaar granaatvuur, 's morgens 30 oktober om half tien een Engelse kapitein bij hem binnenkwam die meteen Sjefs kleinste kind, van drie maanden oud, in zijn armen nam en het een hele tijd huilend vasthield. De kapitein had zelf ook zo'n baby, en hij vroeg zich af wanneer hij zo z'n eigen kind zou kunnen vasthouden, of misschien wel nooit meer.

Het terreurwapen der Duitschers, de VI, waarvan er verschillende op oosteind zijn gevallen.

Na de bevrijding toen de VI's overkwamen, en het hele gezin van de familie Bogers hierbij om het leven kwam omdat er zo'n bom op hun huis kwam, heeft Sjef het geluk van z'n leven gehad. Want elke donderdag reed hij op de Heikant de graantoer en at dan bij de familie Bogers z'n brood op. Juist die dag kon hij deze toer niet rijden vanwege verscherpte controle van de C.C.D.. Was dit niet het geval geweest, dan was Sjef ook die middag met de familie Bogers omgekomen.

Na de bevrijding zijn de Engelsen nog een tijd op Oosteind gebleven. Ze zaten ingekwartierd in de school, zodat de kinderen les

kregen in een koeiestal, o.a. bij J. van de Heikant en J. Bossers. Er waren toen op Oosteind nogal wat evacuées uit Rotterdam, dat toen noch niet bevrijd was en de barre hongerwinter doormaakte.

Dit was een greep uit het lange verhaal wat Sjef Maas mij vertelde. Het was voor hem net als voor veel andere mensen een bange en moeilijke tijd. Heel goed heb ik gemerkt dat Sjef er behoefte aan had om zijn verhaal te vertellen en het zo voor het nageslacht te bewaren.

GESPREK MET DHR. H. VAN VLAANDEREN.

Wie is H. van Vlaanderen?

Ik persoonlijk vind Henk een bijzonder persoon, vooral als men zijn levensloop een beetje kent. In het gesprek wat ik met hem had, is mij dit wel duidelijk geworden. In dit verhaal wil ik me beperken tot dat deel wat met de oorlog en de bevrijding van Oosteind te maken heeft.

Henk werd geboren op 22 februari 1911. Tijdens de oorlogsjaren woonde hij op Oosteind ergens tussen H. van Nuenen en A. van Leent. In die periode was hij als controleur werkzaam bij de voedselvoorziening. Juist door dit werk had hij vertrouwen bij de Duitsers en van dit vertrouwen kon hij dankbaar gebruik maken om als verzetsman actief te zijn. Henk behoorde tot de verzetsgroep van B. van Wijle uit Sprang-Capelle.

Doordat hij samen met P. Brokx uit Oosterhout als controleur de toezegging deed voor levering van 1000 koeien, had hij het vertrouwen gekregen van een Duitse kolonel die de scepter zwaaide over het Oosteindse slachthuis. Deze kolonel was levensgevaarlijk, had men iets verkeerd gedaan dan werd men zo neergeschoten of naar Duitsland getransporteerd. Van deze kolonel kreeg hij een briefje waarop stond dat Henk veeopkoper was. Met dit briefje op zak fietste Henk 's nachts nogal eens keer naar Tilburg met berichten voor de Engelsen. Duitse controleposten waren daarom voor hem geen probleem. Het is een keer gebeurd dat hij tijdens zo'n rit naar

Tilburg 19 keer werd aangehouden. Ook heeft hij op deze manier een rit 's nachts naar Sprang-Capelle gemaakt, om als verzetsman het postkantoor daar in de brand te steken.

Als controleur heeft hij altijd gezorgd dat er voor de boeren iets te regelen was als er geslacht werd of graan gedorsen moest worden. Hij heeft ook weten te voorkomen dat er door de Duitsers nog meer koeien gestolen werden.

Tijdens de bevrijding van Oosteind heeft Henk de Engelsen gewaar- schuwd dat er nog Duitsers in de Willemspolder zaten, en hij is met een Engelse tank meegegaan om de Duitsers in de polders te wijzen en op te pakken. Anders, zo vertelt hij, waren de Engelsen zo door Oosteind gereden en waren deze Duitsers mogelijk nog gevaarlijk geworden voor Oosteind.

Met trots vertelt Henk dat hij met de eerste Engelse militair die Oosteind binnenkwam een borrel cognac heeft gedronken, die hij vele jaren voor die gelegenheid had bewaard.

Eerlijkheid en gerechtigheid staan hoog in het vaandel van Henk van Vlaanderen, daarom kon hij niet verdragen dat gesneuvelde Duitse soldaten door burgers werden beroofd en hij heeft er alles aan gedaan om dit te voorkomen.

Na de bevrijding van Oosterhout heeft Henk getracht via Zeeland naar Engeland te gaan. In eerste instantie is dat niet gelukt, hij werd door de Duitsers opgepakt en heeft enkele weken gevangen gezeten op de K.M.A. in Breda, waar hij meer slaag dan eten kreeg. Uiteindelijk kon hij dan toch naar Engeland en vandaar naar Amerika, waar hij naar een mari- niersopleiding werd ingezet als marinier van het Nederlandse leger in Indië. Op de vraag waarom hij dit allemaal gedaan heeft, antwoordt hij, dat vrijheid en gerechtigheid zo'n groot goed voor de mensheid is, dat ieder mens zich daar voor in moet zetten. Henk wil deze stelling tot slot graag als advies meegeven, vooral aan diegenen die vrijheid als heel normaal beschouwen.

Ik heb met plezier en respect naar deze man een paar uur zitten luisteren en wil dit daarom graag aan de lezers doorgeven.

C. Gabriëls.

DE EERSTE BOM OP OOSTEIND.

Vrijdagmorgen 10 mei, 4 uur als bijna heel Nederland nog slaapt, vallen de Duitsers ons land binnen. In Den Haag schrikt men wakker van motorgeronk. Het zijn vliegtuigen die links en rechts bommen afwerpen. De bedoeling is Den Haag als regerings-centrum zo snel mogelijk in handen te krijgen.

Ook Rotterdam moet het ontgelden en de Moerdijkbrug en de brug bij Dordrecht kunnen onbeschadigd worden bezet.

Na een ongelijke strijd en de hevige bombardementen op Rotterdam besluit de opperbevelhebber generaal Winkelman op 14 mei te capituleren.

Maar intussen heeft ook Oosteind al kennis gemaakt met de oorlog. Velen hebben al op vrijdag 10 mei Duitse vliegtuigen zien overkomen richting Moerdijk. Zaterdag 11 mei daags voor Pinksteren is de 13 jarige Rinus van de Biggelaar aan het toeren met boodschappen voor de klanten aan de Groenendijk. Het is die middag rond 4 uur als Rinus bij de boerderij van Janus Jaspers is. Hij hoort een vliegtuig en ziet dit ook aan komen boven de boerderij van Nico Verbunt. Plots lost dit vliegtuig een bom en Rinus bedenkt zich geen ogenblik en duikt onder de tuinheg bij Janus Jaspers.

Even blijft het stil maar dan volgt een hevige dreun. De bom is terecht gekomen bij de rul achter het huis van Antoon Blijlevens. Ramen en deuren worden uit hun sponningen gerukt door de grote luchtdruk en overal liggen granaatscherven. Een krater van 12 bij 4 meter, aldus Rinus, die aangeeft waar de bom is ingeslagen. Gelukkig blijft het alleen bij materiële schade. Zelf op de Hoge Akker zijn ook ramen kapot.

Janus Dekkers, die juist bezig is met werkzaamheden op het erf achter de boerderij, ziet ook hoe de bom wordt gelost en naar beneden zeilt. Hij kan zijn vrouw, die voor het huis is samen met de buurvrouw, niet meer waarschuwen en kan nog net wegduiken in een soort schuikelder, die hij al uit voorzorg had gegraven. De schade aan ramen en kozijnen, weet Janus nog, is hersteld door een

timmerman uit 's-Gravenmoer.

Vader Blijlevens is ook buiten samen met zoon Nico. Ook zij zien het projectiel in hun richting komen en gaan snel plat op de grond liggen. Riet Heerkens, die aan komt fietsen, roepen zij nog toe ook te gaan liggen, maar waarschijnlijk heeft zij het niet gehoord en fietste door. Bij Toon is de schade aan het huis groot. Ramen en deuren zijn kapot. Tijdelijk gaan ze naar Dongen bij een Oom bivakkeren tot de schade is hersteld.

Een woonwagen die op dat moment over de Provincialeweg reed is waarschijnlijk door de Duitse piloot aangezien voor een militair voertuig van de tegenpartij en hij heeft geprobeerd om met de bom deze uit te schakelen.

Het was de eerste bom maar niet de laatste die gedurende de oorlog zou vallen op Oosteind.

J. Sibon.

Bronnen:

- Verdrukking - verzet - victorie, door M. Goote.
- Mondelinge toelichting van:
 - M.J.J.v.d. Biggelaar,
 - A.C. Dekkers en N.C.J. Blijlevens.

**FRAGMENTEN UIT HET OORLOGSDAGBOEK
VAN JEANNETTE OOMEN.**

Vrijdag 10 mei 1940. M'n oudste zus en ik sliepen ook die nacht weer bij ons Oma, die daar alleen woonde op Provincialeweg 67. 'k Was wakker geworden van het geronk van vliegtuigen, ons Marie ging om vijf uur uit bed, om thuis mee te werken op de boerderij. Om half zeven riep Oma mij, dat het tijd was om aan te gaan kleden om naar de kerk te gaan. Onderweg vertelde ik dat er heel de nacht al vliegtuiggeronk te horen was geweest. Oma zei: "Mischien wordt het wel oorlog net als in 1914-1918, die oorlog heb ik ook meegemaakt, maar daar was niet zo veel van te merken". Je moet hier goed voor bidden.

Na de Mis gingen we naar huis, daar vertelde ze wat er op de radio gezegd was. Van drie uur af hebben de Duitse troepen de grens overschreden. 's Avonds was er aan de Duitse grenzen veel bedrijvigheid. Duitsers probeerden toen al in Nederlandse uniformen ons land binnen te dringen, als spionnen en om de bruggen over de Maas onbeschadigd in handen te krijgen. Verschillende Oosteindse jongens en mannen zijn gemobiliseerd.

Op 10 mei 1940 om half negen gewoon naar school, toen ik 's middags thuis kwam zat vader naar de nieuwsberichten op de radio te luisteren. Hij was bang dat zijn "lichting", zoals ze dat noemden opgeroepen zou worden.

11 mei 1940. Verschillende Nederlandse soldaten zijn bij Schellekens aan de Brede Heistraat ingekwartierd, de brug die ten oosten van de Heistraat ligt, richting Dongen, hebben ze laten springen. De scholen zijn voorlopig gesloten.

12 mei 1940. Eerste Pinksterdag, gisteravond is de eerste bom op Oosteind gevallen, op de Groenendijk, heel dicht bij het huis van de familie Blijlevens. Onafgebroken trekken Duitse colonnes in eindeloze rijen over de Provincialeweg. Het is de 9e pantserdivisie. Enkele dagen tevoren waren er nog Franse bondgenoten in ons dorp. Onze burens, Jan van de Heijkant en Pieta van Beek, waren pas getrouwd. Pieta kwam uit Teteringen, ze was echt bang en

bracht nogal wat tijd bij ons door. De winkels van o.a. Haarman, Lodewijks en Clara Loonen worden door de Duitse soldaten leeg gekocht.

13 mei 1940. De koninklijke familie wijkt uit naar Engeland. Nederland geeft zich over en capituleert. Zeeland vecht ondanks alles nog even door. Veel paardenwagens en fietsen - bij ons hebben ze een fiets meegenomen. Ze vroegen om paarden, alles gaat massaal over de weg. Gisteren is door een Engels verkenningsvliegtuig een noodlanding gemaakt in de Rijdsdijkse polder. Waar bleef de ongedeerde piloot?

14 mei 1940. De Rotterdamse binnenstad is hevig gebombardeerd door de Duitsers, al ongeveer 900 burgers zijn gedood. De capitulatie werd in Rijsoord getekend.

28 mei 1940. Koning Leopold van België legt de wapens neer!

9 juni 1940. Cees Bossers die krijgsgevangen is gemaakt als Nederlandse soldaat, is weer thuis na vele moeilijke situaties.

11 augustus 1940. Johan is thuis uit Huybergen en Christ die in Ypelaar studeerde heeft vakantie. Steeds inkwartiering van Duitse soldaten.

16 september 1940. Eerste distributie ingegaan van vlees en vleeswaren. Men krijgt hiervoor een bonkaart, voor iedere bon b.v. een kilo vlees. De meeste mensen hebben van alles wel een voorraadje men kan niet alles voorblijven. Er is veel zeep, koffie, rijst, chocolade en olie ingeslagen. Verduisteringsvoorschriften worden afgekondigd, er mag geen enkel licht naar buiten schijnen. Onze kerkranken werden voorzien van een houten frame betimmerd met karton, zodat er niets naar buiten scheen. Op straat is het 's avonds pik donker, da's erg!

18 september 1940. Het vliegveld Gilze-Rijen is door de Engelsen gebombardeerd. Boeren worden verplicht daar te gaan werken, om de kraters op de startbanen te gaan dichten, 't werd betaald maar het was levensgevaarlijk. Uit angst zijn er toch gaan werken voor de Duitsers.

1 november 1940. Distributie van petroleum, zeep, kolen, suiker, brood, boter en peulvruchten. Men moest die bonkaarten in Ooster-

hout ophalen aan een loket en soms moest men hiervoor uren in de rij staan. Met dit alles op de bon, krijgt men ruilhandel en zwarte handel, waar dan voor veel geld 't achterom wel te krijgen was. Spertijd werd ingesteld, van 's avonds acht tot 's morgens vier uur was het ten strengste verboden zich in de openlucht te begeven.

15 mei 1941. Iedere Nederlander boven de 15 jaar kreeg een persoonsbewijs, op dat van de joden werd een grote J gestempeld. Het was in oktober 1940 als de eerste Duitse maatregel, die van de ambtenarenregistratie. Nu de Duitsers wisten wie er jood was, volgde het ontslag van alle joodse ambtenaren. Er kwamen bordjes "Joden niet gewenst" of "Voor joden verboden", dit gaf veel verweer.

1 september 1941. Voor enkele jaren moest ik naar het Pensionaat in Dongen. Het kostschoolleven heeft ook wel leuke kanten, in het Pensionaat zaten we met 'n 300 kinderen van ongeveer 5 tot 16-17 jaar. Gelukkig hebben ze zelf een boerderij en slachten ze zelf, dus vlees, melk en aardappelen hebben ze zelf en ook een grote boomgaard met kersen-, appel- en perebomen. In juli 1942 viel een Duits vliegtuig brandend omlaag achter de tuin van het Pensionaat.

15 mei 1942. Alle Nederlandse beroeps- en reserveofficieren krijgen bevel zich te melden, en worden als krijgsgevangenen behandeld, d.w.z. te werk gesteld in Duitse fabrieken. De "Arbeitseinsatz" wordt afgekondigd. Het is o.a. Jan Rams die, wordt opgeroepen en te werk gesteld in Kassel, samen met Engelse, Franse en Poolse krijgsgevangenen.

augustus 1942. Als ze bij ons graan dorsen, staat heel het erf vol mensen om enkele kilo's graan te krijgen, en dat kregen ze wel mee. Bij oma in huis controle of we geen koolzaadolie of graan hadden verstopt. Veel verschil van controleurs, de een is de schrik van de boeren, anderen vragen of ge voor hem ook nog wat hebt!

9 februari 1942. Onze klokken zijn door de Duitsers gestolen, de grote woog 650 kg en 't kleintje 320 kg. Toen ik in Dongen op de bus stond te wachten, omdat ik een paar vakantiedagen kreeg van school, waren ze juist bezig de klokken uit de toren te halen. Ze werden in Duitsland omgesmolten tot oorlogsmateriaal.

april 1943. Joden zijn verplicht de Jodenster of Davidster te dragen vanaf de leeftijd van zes jaar. De eerste razzia op joden rond het Amsterdamse Jonas Daniëlplein, midden in een jodenbuurt leverde 425 slachtoffers op; die binnen enkele maanden in Mauthausen op gruwelijke wijze omkwamen.

Op 5 februari 1943 is door de Duitse tegenpartij luitenant- generaal H.A. Seyffart, leider van het vrijwilligerslegioen van de S.S. doodgeschoten. Onmiddellijk hierna waren reeds een groot aantal studenten opgepakt en naar kamp Vught overgebracht.

27- 28 april 1943. Algehele staking in ons land. Naast het wegvoeren van de joods landgenoten en de militairen in krijgsgevangenschap, de studenten en alle landgenoten van de jaarklassen 1923 en 1924 leidde dit alles tot wilde stakingen in het hele land. Ook in de dorpen zijn de boeren solidair, geen melk ophalen bij de boeren. Boer Paulussen wel, hij was lid van de Landstand. De jongens van Loonen sprongen op z'n wagen en lieten de bussen melk leeg lopen. Duitsers zien dat gebeuren en gaan schieten. De jongens vluchtten binnen bij Tiets Bossers en Jan Baayens. Maar eer Paulussen weer thuis was kreeg hij nog slaag en hij is zonder wagen en op z'n sokken naar huis gevlucht. Het bestuur van de melkfabriek had een tip gekregen om onder te duiken. Ons vader ook, en toen 's avonds de Grüne Polizei kwam vragen waar hij was, was hij niet thuis, daar bleef het bij. Jan Jespers en Piet van Vessem maakten hetzelfde mee, vanwege het bestuur van de Jonge Boerenstand. Ook zij hadden van Van Gageldonk een tip gekregen zich te verschuilen.

27 mei 1943. Dan worden op bevel de eerste radio's ingeleverd. Iedere dag een andere naamletter, gelukkig waren er nog radio's thuis gebleven. Heel Europa zit nu in oorlog. De Duitsers verliezen op alle fronten. De Duitsers houden weer razzia's op jonge mannen die zijn ondergedoken. Hier op Oosteind zitten er overal, ze vluchten ook de landweggetjes in en gaan vanavond, als het donker is, weer naar huis. Voor die jongens is het wel een spanning. Dingeman Rams had zich thuis op zolder verstopt, toch werd hij gevonden, best erg, dat is al de tweede zoon van de familie Rams. Het oorlogsgeweld gaat door.

10 april 1943. De Duitsers gebruiken iedere dag het slachthuis om gevorderd of gestolen vee te slachten. Zo vorderen ze van alles, fietsen, paarden is ook heel erg handig en liefst nog een wagen erbij.

30 april 1943. Het politieke standrecht wordt afgekondigd. Op groepjes met meer dan 5 personen wordt geschoten.

augustus 1943. Naar mate de bezetters het leven van veel burgers onveilig maken, groeit ook de behoefte aan een ander illegaal-technisch werk, oa. het vervalsen van persoonsbewijzen, distributiekaarten en "ausweis" papieren. De bevolkingsregisters worden door het verzet vernietigd. Er wordt veel sabotage verricht in fabrieken en spoorwegemplacementsen.

26 februari 1943. Er is illegaal geslacht, wat wel veel meer werd gedaan, maar geen grote koe. Ze zijn hiermee betrappt door de Duitsers, Piet Diepstraten, Corn. Jansen, Nol Vissers, Dré v.d. Put en Johannes Biemans. Er volgde rechtspraak en allen worden veroordeeld en komen via Vught en Westerbork in Duitse concentratiekampen terecht, Piet Diepstraten was nergens te vinden, maar Johannes Biemans zal hiervan niet meer terugkomen.

mei 1944. Sr.Mr. Josephine heeft geschreven vanuit haar klooster in Brussel, ze worden de oorlog ook beu, verder gaat alles goed. Ze krijgen iedere maand boter van een vriendin van tante Sr.Mr. Josephine, daar die zelf in België 'n boterfabriek hebben. Daar zijn ze erg blij mee.

20 oktober 1943. Er trekken veel vliegtuigen over ons land, allemaal Engelsen, op het vliegveld Gilze-Rijen vallen in drie minuten tijd 175 bommen.

6 juni 1944. Invasie in Frankrijk. De langverwachte inval door de Engelsen en Amerikanen is in Normandië begonnen. 'n Zeer zware inval tegen de hoge rotsbergen. Heel de wereld staat met stomme verbazing toe te zien. Hoe toch het zo moeilijke plan, meter voor meter terrein wint. Het stoutmoedigste plan ooit uitgevoerd was gelukt. Maar voor velen was het een harde strijd van zeer vele doden en gewonden, het was 'n haast onmenselijk gebeuren. Via Frankrijk is de opmars nu begonnen.

16 juni 1944. Duitse soldaten nemen de scholen in beslag. De klassen worden ondergebracht op boerderijen en een leerlooierij, o.a. bij Anton Driesen, Cees Rombouts, Jan Bossers, Janus van Dongen en Harry Oomen.

17 juni 1944. Oma had inkwartiering. Ze zou de keuken krijgen. Heel de zolder ligt vol levensmiddelen. In de kelder vlees en boter, vandaag hadden de soldaten een halve koe meegebracht en kleinge-maakt. Verder nog een half varken. Ze zijn erg bang voor de Engelse jagers, die overkomen en al gauw gaan schieten op alles wat Duits lijkt.

Inkwartiering engelse en belgische soldaten bij fam. Oomen, Provincialeweg 77. April 1945

26 juni 1944. De Duitsers zijn hier weer vertrokken. De wagens waarmee ze vertrekken hebben ze volgeladen met allerlei spullen. Voor de rest zoeken ze bij de boeren een vervoermiddel. Ons vader zou met een melkkarretje rijden, het werd vol geladen met ransels en geweren, ook nog een paar Duitse soldaten reden mee. Ze

moesten alles op het station lossen en mochten ze naar huis.

29 juni 1944. Het eerste Duitse wapen dat onbemand is viel in Engeland: de VI.

2 augustus 1944. Het graan wordt al vanaf het land gestolen, de rogge en de tarwe wordt van de stengel afgeknipt.

30 augustus 1944. De geallieerden zitten nog 200 km van Breda.

4 september 1944. Het klooster van de Broeders van Huijbergen was al ongeveer een half jaar gevorderd. Maar nu werd het moedwillig in brand gestoken, de brandweer van Bergen op Zoom was er om te blussen. Het bluswerk werd door de Duitsers verboden. Er was angst dat de kerk ook nog zou gaan branden. Toen antwoorden ze: "Laat die dan maar branden". Zo ging dan deze 13e eeuwse Wilhelmiter abdij, met zijn mooie kruisgang en speciale glas in lood ramen en fraaie kapel in de vlammen op. Het middelpunt van opvoeding en wetenschap en nog 'n voorbereiding op de religieuze staat.

5 september 1944. Dolle Dinsdag, 'n politieke vergissing, door de radio kwam dat Breda bevrijd was, de N.S.B.ers vluchten.

7 september 1944. De beesten uit de Moerdijk laten halen. De Duitsers waren in de wei runderen aan het slachten.

10 september 1944. 't Seminarie Ypelaar met dynamiet in de lucht laten springen.

17 en 18 september 1944. Honderden vliegtuigen met zweefvliegtuigen erachter die vol met oorlogsmateriaal zaten. Ze vliegen erg laag. Het was "de slag om Arnhem". Er is hard gevochten, aan beide zijden verliezen, duizenden doden.

20 september 1944. Martines van Elderen, die bij z'n zus inwoont, dat is een Moergestel-van Elderen, wordt als hij aan het wandelen is bij de ophaalbrug bij het Wilhelminakanaal, zo maar dood geschoten.

29 september 1944. Een Engelse jager schiet op een Duitse auto, ramen doorzeefd met kogels, bij oma's huis Provincialeweg 67. Hierbij wordt Zus Trommelen geraakt en moet naar het ziekenhuis.

4 oktober 1944. De Duitsers hebben vandaag in onze polder massaal de koeien geroofd. Eerst 's morgens een deel en 's middags de

rest. Oma heeft een gesloten beuken haag om haar tuin, daar had de familie Bossers enkele koeien in de tuin aan de heg geknoopt. Maar in de oorlog is veel in de grond gestopt om het er later weer uit te halen, in melkbussen en kisten, bij ons zat dat juist daar! Maar 't viel mee, de koeien bleven uit handen van de moffen.

29 oktober 1944. Onze kerktoren dient als uitkijkpost voor de Duitsers. De geallieerden zitten vlak bij, zegt men. In de kelder van de familie Bruns zit de belangrijke staf van de Duitsers, die verbinding hebben met alle delen van het front. Heel wat verbindingskabels, de Duitsers liggen daar flink gewapend in de loopgraven. In de kelder van de melkfabriek zitten ook nog verbindingstroepen. De Engelsen zijn hiervan op de hoogte, want er wordt daar heel wat granaatvuur naar toe geschoten. De bruggen op Vrachelen zijn gesprongen.

30 oktober 1944. Deze nacht zijn de Duitsers vertrokken, gisteravond stonden bij ons 50 S.S.ers op 't erf, 't was al laat. Waarschijnlijk in de schuur geslapen. Ze hebben onze hazewindhond ook mee genomen. Tegen elf uur hoorden we niets dan een gesuis van granaten. Oma die al een jaar bij ons was durfde niet in de kelder, maar zocht bescherming in de hoek van de kamer. Even was het wat rustiger, en dan weer 't zelfde, maar op het erf gingen de soldaten flink te keer tegen elkaar. Toen vader enkele uren later ging kijken, was alles vertrokken. Tegen half acht was 't wat rustiger. Nog en 20 S.S.ers gingen over de weg. Tegen 10 uur hoorde je in de verte het geronk van tanks, nog steeds in spanning, van wie? Om kwart voor elf stond de eerste Engelse tank stil voor ons huis. De grote kanonsloop steeds draaiend. Hij ging weer rijden, alles dreunde. Zo volgden er nog acht. In de buurt liggen nog Duitsers met tanks en wapens. Daar was al veel op geschoten. Toen ze voorbij waren, werd er weer hard geschoten, achter onze boerderij zagen we boerderijen branden. Enkele bemanningsleden van de tank kwamen terug. Één tank was geraakt en een tweede was in een sloot geschoven, hoorden we later. Boerderijen van Rombouts, Donkers en Gabriëls stonden in brand. De familie Rombouts waren in een sloot gevlucht, van Donkers zaten in de

kelder en de familie Gabriëls vluchtte in de bomkraters. Niemand van hen was gewond. Wel een Engelse militair, Peter Donald Ellis, en van de Duitse zijde ook doden en gewonden. Vanuit een kloostertoren hadden de Duitsers deze tegenstand geleid.

Natuurlijk was iedereen blij dat we bevrijd waren. Heel ons erf liep vol met Engelse soldaten, met reuze materiaal. Ze waren zo blij met koffie en gebakken spiegelei. De spanning die ze zeker hebben, en de vermoeidheid. We zijn hen dan ook veel dank verschuldigd. Toen het wat rustiger leek op Oosteind gingen Harry Diepstraten, Dirk de Wit en Cees van Dongen de paarden halen. Er zaten nog Duitsers in de polder, ze hadden zich ingegraven achter in de Rijdsdijk, bij de Kraanschot. Ze hadden de boeren gezien en namen ze meteen onder vuur. Cees van Dongen werd geraakt. Ze waren op de grond gaan liggen, en probeerden met 'n paardenhalster de arm waarin hij een schotwond had, af te binden. Toen het donker werd gingen ze via sloten en greppels naar huis. Cees namen ze mee, maar hij kon niet meer lopen, zo verzwakt was hij al. Hoe erg ook, ze moesten Cees alleen achter laten. De volgende dag gingen ze hem halen met Zuster Emmen en namen een brancard mee. Maar het was al te laat, Cees was al overleden. Jammer voor zijn vrouw en kinderen. Er zaten nog meer Duitsers in de polder. Antoon Claassen ging melken en toen kwamen ze nog om melk vragen, ook Henk van Vlaanderen wist ervan. Ze verwittigden de Engelsen en met een tank erop uit. De Duitsers schoten nog flink en gooiden een pantservuist. Er volgde een schietpartij, vier Duitsers zijn gedood en een gewond. De andere Duitsers gaven zich over. Aan het eind van 30 oktober zijn alle Duitsers uit Oosteind verdwenen of gevangen genomen. Alleen bij Simon van Dongen zitten nog 4 Duitse soldaten en 1 Hollandse S.S.er, die werden de volgende dag gevangen genomen.

Dit was voor Oosteind de dag van de bevrijding. Natuurlijk is het oorlogsgeweld niet gestopt, dat was pas op 5 mei 1945. Er gebeurt nog zoveel o.a. evacuatie van Den Hout, lees ik hier, onze familie komt naar ons toe.

januari 1945. We krijgen weer inkwartiering van Poolse soldaten,

die vechten met 't geallieerd leger om het hele land vrij te krijgen.
15 februari 1945. Om vier uur in de nacht viel er een VI op de Groenendijk. om negen uur op de Provincialeweg, bij Horsten en Loonen veel schade aan de gebouwen, geen slachtoffers. Heel de omgeving zit met kapotte ruiten. Om half één valt er een VI op de boerderij van Adr. Bogers, iedereen zit aan tafel, vader, moeder en 9 kinderen, de hulp in 't gezin Maria v.d. Heykant en twee Engelse militairen. Zo vindt het gezin Bogers Peeter en hun negen kinderen de dood. Op het kerkhof is het een groot familiegraf.
In het noorden zijn het ellendige toestanden. Groot gebrek aan voedsel.

30 april 1945. Amerikanen werpen met vliegtuigen 1000 ton voedsel uit boven Rotterdam, Leiden en Den Haag.
Verschillende Nederlandse soldaten, ook uit Oosteind, zijn naar Indië gestuurd om daar hun dienstitijd te vervullen, dat is geen pretje.

2 mei 1945. Heeft Hitler zelfmoord gepleegd? 't Is Doenitz die hem opvolgt.

5 mei 1945. De capitulatie wordt bekend gemaakt. Nederland was bevrijd! De wederopbouw kon beginnen. Duizenden van hen die voor de bevrijding gestreden hebben, met pen en papier, met wapens en het seintoestel, velen van hen hebben die vijfde mei niet meer beleefd. Ze zijn gestorven in gevangenissen en concentratiekampen, gefusileerd na een proces of zonder proces, maar allen omdat ze de nazi-dictatuur niet wensten te aanvaarden. Hen mogen we nooit vergeten!

8 mei 1945. "Vrijheidsdag", veel optochten in Oosterhout.

24 mei 1945. Wordt er uitbundig feest gevierd, vanwege de bevrijding. Heel de bevolking van Oosteind werkt mee om er een onvergetelijke dag van te maken.

Jeannette Schoenmakers-Oomen.

HERINNERINGEN AAN DE OORLOGSJAREN.

Op verzoek van de Heemkundegroep wil ik hiermee een artikelje schrijven, over hoe de bewoners van Oosteind de Duitse bezetting van 1940-1944 hebben meegemaakt, aangevuld met enkele persoonlijke belevenissen. Dit wordt geen spectaculair verhaal, maar eerder een sober relaas van de gang van zaken hier in Oosteind in die moeilijke jaren. Voor degenen die het zelf hebben meegemaakt zullen deze herinneringen nog zeer goed te volgen zijn. Voor de jongeren is het misschien toch wel interessant het eens een keertje te lezen.

Na de spanning van de mobilisatie van 1940 kwam de overval van Nederland door de Duitsers toch nog voor de meeste mensen, ook hier in Oosteind als een onaangename verrassing. Immers we hoopten toch zo dat we buiten het oorlogsgebeuren zouden blijven. Helaas het liep anders. Ik herinner me nog dat we op zondag 1e Pinksterdag uit de Hoogmis kwamen, en we de eerste Duitse verkenners in carriers tegenkwamen. Dat waren de voorboden van een schier eindeloze vloedgolf van Duitse militairen, die ofwel te voet of in allerlei legervoertuigen, dagenlang door Oosteind trokken. Alles verliep ordelijk en uiterst gedisciplineerd.

Een klein voorval wil ik toch even vermelden. Op 2e Pinksterdag 's morgens, net toen we klaar waren met melken in een wei vooraan in de Rijsdijk, zagen we een vliegtuigje een noodlanding maken in de buurt van de ijsbaan aan de Rijsdijk. Even later kwam er een Engelse piloot, met z'n handen omhoog, naar ons toe en vroeg inlichtingen waar hij was geland en hoe het met de Duitsers was gesteld. Zo goed we konden hebben we hem dit duidelijk gemaakt. Hij gaf me z'n naamkaartje met adres en het onderdeel waartoe hij behoorde. Daarna vertrok hij richting de polder.

Ja nu waren we bezet door Duitsland en we konden het vooreerst moeilijk inpassen in ons gewoon bestaan. We stonden hier heel vreemd en onwennig tegenover. De eerste tijd viel alles nogal mee, maar toen er later allerwege Duitse verordeningen en voorschriften kwamen, groeide de afkeer tegen de Duitsers met de dag. Vooral

toen bleek dat de opbrengsten van de landbouw voor het grootste gedeelte aan de Duitse bezetter moesten worden geleverd, stuitte dat, in een overwegend boerendorp als Oosteind, op veel weerstand. Al gauw moest al het land, vee, varkens en pluimvee worden opgegeven en verantwoord. Dit ging gepaard met alle mogelijke vervoersbewijzen en aanvragen voor dorsen, slachten enz.

Ook voor de burgerij werd het steeds moeilijker. Iedereen moest een persoonsbewijs halen, want al gauw werd duidelijk dat er schaarste en gebrek zou komen aan de meest gangbare zaken. Een gevolg hiervan was dat er veel dingen alleen op bonnen te krijgen waren; allereerst levensmiddelen als brood, vlees, boter, suiker enz, maar verder ook rookwaren, kleding en veel andere artikelen. Als gevolg hiervan kwam er een levendige zwarte handel op gang.

Hoe was in het algemeen de stemming onder de bevolking van Oosteind? Mijn mening hierover is dat veruit de meesten het als een zware last hebben doorleefd. De druk van de bezetter was overal voelbaar en boven alles was er steeds de ontzettende angst om toch vooral niet in conflict te komen met de Duitse bezetter. Daarbij was er vooral in de laatste jaren van de bezetting de grote vrees, door de Duitsers te worden opgepakt om in Duitsland te gaan werken. Wij waren thuis met vier broers, allen net onder of even boven de 20 jaar, op een beperkt boerenbedrijfje, dus in dit opzicht erg kwetsbaar, maar we zijn al die jaren gelukkig uit de klauwen van de Duitsers kunnen blijven.

Dan, hoe stond het hier in oosteind met de voedselschaarste? Mijn mening is dat er niet echt veel honger is geleden hier en dat de gewone burger mensen door de boeren toch wel behoorlijk de oorlogsjaren zijn doorgeholfen. Dat er daarnaast door verschillende personen echt misbruik is gemaakt van de situatie, is zeker waar.

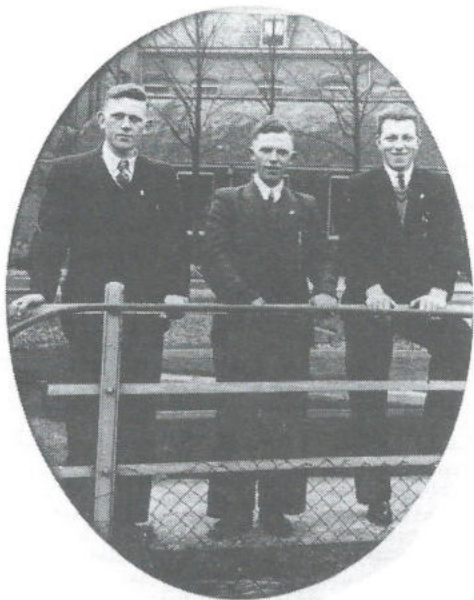
Ook op het gebied van het verenigingsleven waren er vele moeilijkheden en beperkingen. Ik was in die jaren secretaris van de R.K. Jonge Boerenstand, en daardoor kwam ik bijna in conflict met de Duitse bezetter, door de z.g. "melkstaking".

In april '43 besloten de Duitsers tot her-internering van alle Nederlandse ex-militairen, waaronder dus ook veel boeren. De boerenor-

ganisaties protesteerden hiertegen en spontaan kwam er een staking tot stand. Men besloot om geen melk te leveren aan de melkfabrieken. Dit pikten de Duitsers echter niet en als represaille zouden alle voorzitters en secretarissen worden opgepikt en gegijzeld. Diezelfde avond kwam Louis Claassen me waarschuwen dat ik zo gauw mogelijk moest proberen weg te komen, want hij had een tip gekregen van de Oosterhoutse politie dat de Duitsers mij en Piet van Vessem zouden komen ophalen. Vlug rende ik met L. Claassen achterom naar de oude leegstaande boerderij van Claassen, waar ik me moest verstoppen. Ik heb dit gedaan en wachtte

vol spanning af. Gelukkig kwam de oudste zoon van Claassen, Toon, me later gezelschap houden. Rond 11 uur hoorden we enkel Duitse wagens voorbij rijden; het bleek de "Grüne Polizei" te zijn die met een overvalwagen naar het huis van m'n ouders reden om mij op te halen. Mijn verschrikte ouders zeiden dat ik niet thuis was en ook niet wisten waar ik verbleef. Ze doorzochten het hele huis en zeiden dat ik me zo spoedig mogelijk bij de Duitsers moest melden. De volgende dag echter kwam het bericht dat de melkstaking was gebroken en ik weer vrij naar huis kon gaan. De schrik zat er echter goed in.

En de oorlog ging gewoon door, maar niet ten gunste van de Duitsers. De veldtocht naar Rusland werd een groot fiasco en de grote drommen bommenwerpers van de geallieerden, die elke avond

*Bestuur van de R.K. Jonge Boerenstand tijdens oorlogsjaren.
v.l.n.r.: J. Jaspers - secretaris,
P. v Vessem - voorzitter,
en P. Verkooyen - bestuurslid.*

overtrokken verlamden de Duitse economie volledig.

Iedereen kreeg weer hoop, vooral toen op dinsdag 4 september "Dolle Dinsdag", de vliegtuigen zo laag overvlogen dat ge de bemanningen kon zien zwaaien. De Duitsers echter werden hoe langer hoe nerveuzer en ze trokken in groepjes wanordelijk rond.

De laatste dagen voor de bevrijding waren nog spannend en gevaarlijk door terugtrekkende groepen Duitsers die soms hele groepen koeien voor zich opjaagden.

De eigenlijke bevrijding van Oosteind verliep eigenlijk vrij rustig, want er was hier geen tegenstand meer. Iedereen was ontzettend opgelucht en opgetogen. Een grote druk was van ons afgevallen.

Jan Jespers.

WERKEN IN DE VREEMDE.

Toen de oorlog uitbrak was Jan Rams 16 jaar. Hij woonde met z'n ouders, broers en zuster aan de Groenendijk. Hij had zoals zo velen toen alleen lager onderwijs gevolgd en was op 14 jarige leeftijd gaan werken in de schoenfabriek van Lourijsen in Dongen. Ondanks de oorlog hadden ze het goed. Er werd door de slager een door hen zelf gemest varken geslacht, en soms ook nog wel een kalf door Vader Rams in de pan gewerkt. Ze brachten in 't geheim eigen graan naar Vic van Gorp die er graan van maalde. Zo was er voldoende door moeder zelf gebakken brood.

Omdat er toen heel veel Duitse mannen vochten aan het front werden mensen uit de bezette gebieden gedwongen te werken in Duitsland. Via de bedrijven hier werden werknemers opgeroepen om dwangarbeid te gaan verrichten in Duitsland. Zo was er al meerdere keren bij de schoenfabriek van Lourijsen bericht gekomen dat deze personeel moest afstaan voor verplichte tewerkstelling in Duitsland. In 1942 was het voor Jan onontkoombaar, hij moest naar Duitsland. Aan de mogelijkheid van onderduiken werd nog niet gedacht, in die tijd wisten ze zelfs nog niet wat dat was. Dus zo moest Jan, die nooit verder van huis geweest was als Oosterhout en Dongen, nu wel heel ver huis.

Van tevoren kreeg hij te horen dat hij in Kassel in een vliegtuigfabriek moest gaan werken. Hij kreeg een vervoers-bewijs en wat geld te leen van de gemeente voor het eten onderweg. Eerst op de fiets naar Oosterhout, vandaar per bus naar Breda en toen met trein naar Kassel. Daar ga je dan als 18 jarig ventje. Helemaal alleen naar een vreemd land. Zoek het maar eens uit, zorg maar dat je er komt.

En aangekomen in Kassel werd hij door de politie daar opgevangen. Die brachten hem in het kamp wat voorlopig z'n thuis zou moeten

zijn. Toen men hoorde dat hij schoenmaker van beroep was kreeg hij werk als schoenhersteller. Dat viel niet mee, want schoenen maken is toch wat anders als ze repareren. Er werkten daar allerlei nationaliteiten zoals Fransen, Polen enz. Op een gegeven moment had Jan een paar schoenen meegepakt om zelf te dragen. Waarschijnlijk omdat hij door een Pool verraden was kwam de politie zoeken in de barak. Z'n kast werd doorzocht, z'n stromatras opengesneden maar de schoenen werden niet gevonden. Ze stonden gewoon onder het bed, maar degene met wie Jan het stapelbed deelde had gezegd dat die schoenen van hem waren. Toch bleef Jan verdacht en werd gestraft. Hij moest de hele dag voor de deur van de barak van de kampbaas staan. Door iedereen die langs kwam, en die meende het zich te kunnen permitteren, werd hij mishandeld. Het was daarmee niet klaar. Ook om hem te straffen moest hij voortaan in de vliegtuigfabriek kolen gaan lossen. De steenkolen werden met wagons aangevoerd en waren voor het stoken van de machines van de fabriek. Er was bewaking bij aanwezig en telkens als die dachten dat er harder gewerkt kon worden dan kregen ze slaag.

Dat vuile, harde werk deed hij voornamelijk samen met een aantal Polen. Er werd elke dag van 's morgens 7 uur tot 's avonds 7 uur gewerkt, per maand was er één vrije dag. De kleren die van dat werk verschrikkelijk vuil werden moesten zelf gewassen worden. Het was eigen kleding en hij was afhankelijk van thuis of men hem iets op kon sturen. Wel kregen ze een regenpak, om toch vooral door te kunnen werken ook bij slecht weer, en jaarlijks een paar klompschoenen die van verschrikkelijk slechte kwaliteit waren. Deze moesten dan ook regelmatig met allerlei materiaal gerepareerd worden.

Jan Rams. Foto uit 1941

Het kamp was buiten de stad gelegen en bestond uit 48 barakken. Het was naar de fabriek een kwartier lopen. In het kamp was er een centrale keuken. Daar kregen de arbeiders tweemaal per week een stuk kuch met wat boter en worst. De warme maaltijd bestond veelal uit koolrapensoep. Alleen met kerst was er wat extra's. Dan kregen de mensen wittebrood en zelfs jenever.

De fabrieken in Duitsland werden regelmatig gebombardeerd door de geallieerden. Jan heeft 48 bombardementen meegemaakt. Zelf is hij er steeds goed af gekomen. Slechts één keer is hij getroffen door een stuk rondvliegend ijzer, wat z'n hoofd raakte vlak boven z'n oog. Bij een van de aanvallen werd een dijk geraakt. Daardoor liep het kamp onder water. Ze werden toen ondergebracht in een ander kamp wat boven op een berg gelegen was. Ze moesten toen met de trein naar de fabriek.

De bombardementen werden steeds heviger. De stad Kassel werd door de Engelse en Amerikaanse bommenwerpers grotendeels verwoest. Ook de fabriek was verwoest. De buitenlandse arbeiders werden ingezet bij het puinruimen in de stad. Met paarden en wagens werd er getracht wat orde in de chaos te brengen. Hoewel het werk veel lichter was als in de fabriek was het zeker niet plezierig. Regelmatig stuitte men op de stoffelijke resten van slachtoffers. Toen de restanten van een tabaksfabriek opgeruimd moesten worden vond Jan een stapel tabak. Dat was niet vervelend om dat op te ruimen. Hij handelde ermee met z'n barakgenoten. Van de winst kon hij wat geld naar huis sturen. Verder was het tussen de lotgenoten ook niet altijd koek en ei. Jan was eens ziek, gaf daarom de sleutel van z'n kast aan een van de barakgenoten om wat schone kleren voor hem te pakken. Later bleek dat er geld en kleding uit de kast verdwenen was.

Het opruimen van puin heeft voor Jan tot kort voor het einde van de oorlog geduurd. Bij een bombardement werden paard en wagen getroffen. Hij moest toen bij de baas van de fabriek in de tuin

werken en de ketel van het huis stoken. Toen de Amerikanen kwamen werd het huis gevorderd door de bevrijders. Jan is daar blijven werken. Pas weken later werd er een vervoer geregeld voor de buitenlandse arbeiders. Met Amerikaanse vrachtwagens zijn ze naar Maastricht gebracht. Daar kwamen ze begin augustus aan. Jan was de 80.000e die terugkwam. Hij werd feestelijk in Nederland ontvangen, kreeg brood met beleg! Er werden zelfs filmopnamen gemaakt. Er zou zelfs een feestje gehouden worden maar Jan wilde maar één ding: naar huis.

De volgende dag met de trein richting Brabant. In Rijen bij oom Thijs kon hij zich opknappen. Inmiddels was het bericht van z'n aankomst al in Oosteind doorgedrongen. Toen hij achter op de tandem van oom Thijs op weg was naar huis kwam z'n vader hem al tegemoet.

Heel blij weer thuis te zijn, was het toch allemaal wat onwennig. Hij was door alle ervaringen het ouderlijk huis wat ontwend en ontgroeid. Dat wende later wel weer toen hij weer ging werken in de schoenfabriek. Eerst was hij er nachtwaker omdat men dat toen nodig vond. Later weer gewoon in de productie.

Hoewel Jan tijdens dit gedwongen werk heel wat nare ervaringen heeft meegemaakt, ziet hij er zelf toch ook wel de positieve kanten van. "Ik ben er mens geworden", zegt hij.

Wim Kruik.

Inleiding.

In mijn artikel worden herinneringen opgehaald uit de tijd van de bezetting en de bevrijding.

Het stille polderlandschap van de Willemspolder gaf een mooi uitzicht op de Napoleonweg (Veerseweg) en op de achtergrond zag men in de verte het silhouet van de Slotbossetoren, de ruïne van het Kasteel Strijen. Als je een wandeling maakte hoorde je het geluid van de vliegende grutto's en het gekwekker van de kikvorsen, die in die tijd nog in grote getale voorkwamen. De ooievaars passeerden Oosteind en rustten zo nu en dan uit op de molen. Jammer dat daar geen foto's van zijn gemaakt, want zo iets zie je nu niet meer.

We leefden in een arme tijd, doch de mensen waren redelijk tevrede. Het loonpeil was laag en voor de meesten was het passen en meten om zo zuinig mogelijk rond te komen. Als een neringdoende f 1000,- per jaar verdiende dan had hij een goede zaak.

Crisistijd.

De Oorlog van 1940 - 1945 werd voorafgegaan door een zware crisisperiode. In 1931 werd in Nederland de tarwewet van kracht, die de boeren een prijs garandeerde van f 12,50 per 100 kg. Het gevolg van deze maatregel gaf in 1935 een verdubbeling te zien van het tarwe-areaal. Voor veevoeder doeleinden werden tarwe en rogge gedenatureerd om ze ongeschikt te maken voor menselijke consumptie. De boeren kregen dan voor dit voergraan een premie of toeslag. Dus de grootste boeren kregen uiteraard de meeste premie. Om deze crisismaatregelen te controleren werd indertijd de C.C.D. opgericht - de Crisis Controle Dienst. De eerste ambtenaar van de C.C.D., die bij ons thuis regelmatig kwam controleren was de heer van Seventer. Hij kwam dan vanuit Den Haag per trein naar Breda en vervolgens per bus naar Oosteind. Als hij een beetje geluk had dan kon hij twee adressen per dag bezoeken. Het ging er bij die controle zeer gemakkelijk aan toe. In de oorlogsperiode zou dat anders worden. We kregen toen regelmatig bezoek van de heer H.

Reijne uit Numansdorp. Hij was een echte dienstklopper en werd derhalve de schrik van Breda genoemd. Over deze man alleen al zou ik een boekdeel kunnen schrijven.

In de dertiger jaren kostte de benzine 5 cent. De heer Kanters wist mij te vertellen dat hij met z'n motor op en neer naar Amsterdam reed voor een bedrag van 37½ cent. Van autoverkeer was er geen sprake. In Oosteind konden misschien vijf mensen over een auto beschikken.

Graanlevering.

Toen de oorlog uitbrak beschikte Nederland over een voedselvoorraad voor de eigen bevolking voor vier jaar. Veel mensen zouden geen honger geleden hebben, als de Duitsers deze voorraden niet hadden weggehaald. De boeren moesten bij de Plaatselijke Bureau Houder (P.B.H.) Goofke Zijlmans uit Waspik, die regelmatig zitting hield in Oosteind, opgeven hoeveel graan er ingezaaid was. Die zittingen werden in Oosteind gehouden bij Goofkes (café de Beurs) en in Oosterhout in café Geelhuis. Er werden schatters aangesteld, die de oogst te velde kwamen schatten. Daarna kreeg iedere boer een aanslag thuis, hoeveel graan er geleverd moest worden. Meestal was deze aanslag aan de hoge kant.

Ik weet me nog te herinneren dat enkele boeren uit Oosteind bij de P.B.H. in Waspik gingen protesteren. Het waren Door de Wit en Goofke Laurijsen (voor zover mij bekend). Zij togen met hun fiets naar Waspik om hun beklag te doen. En ... ze hadden succes, want hun aanslag werd verlaagd. Ik kan me ook nog herinneren, dat ze daarna nog een kwantum graan clandestien verkochten, tegen een uiteraard veel hogere prijs. Je ziet maar hoe een dubbeltje kan rollen.

Toch kwam er daarna verandering in het systeem. Er werden controleurs aan gesteld, die bij het dorsen moesten toezien. Zo werd het weer moeilijker gemaakt om te frauderen. Maar een gewiekste boer was niet voor een gat te vangen. Er waren boeren die zelf een dorsmachine hadden en die dorste dan een gedeelte van het graan. Het overgebleven stro werd dan in een gebint overgetast en ver-

mengd met het ongedorsen graan. Als de controleur dan kwam met het dorsen, kwam er dus veel minder graan uit. De boeren die geen dorsmachine hadden moesten zich behelpen met de dorsvlegel of anders gooiden ze het graan over de leer (ladder). De controleur noteerde het aantal kilo's graan en deze hoeveelheid moest ook worden afgeleverd bij de molenaar of handelaar. Daar waren voor de inname weer twee opzichters aanwezig om het juiste gewicht definitief vast te stellen. Die schreven op hun beurt weer een afleveringsbewijs, waarna de afrekening volgde via de P.V.C., de Plaatselijke Voedsel Commissaris, die was gevestigd aan de Spoorlaan in Tilburg.

De controleurs waren meestal in dienst bij de P.I.C.A., de Provinciale Inkoopcentrale Akkerbouw Produkten. Inname-opzichters waren de volgende heren : Bart Verbunt en Piet Laurijsen uit Dongen, Dhr. Bakker uit Waspik, Kees Halters uit Oosterhout. Hoofdopzichters waren de heren Kees van de Vaart uit Lage Zwaluwe en J. Punt uit Fijnaart.

Smokkelhandel van granen naar België.

Voor de handelaren was er veel smokkelhandel van graan naar België. De verkoopprijs lag daar veel hoger. Levering en vervoer was vrij eenvoudig. Er werd een leveringsbon geschreven voor een handelaar die aan de grens woonde. Het vervoer geschiedde per paard en wagen. Het afleveradres was de N.C.B. aan de Tramsingel in Breda. Het vervoersbewijs stond op onze eigen naam, voor het geval dat de voerman zou worden aan gehouden onderweg. Bij den blauwe Michielse (Hotel Verbaan) werd een potje bier gedronken en nam een andere voerman met een ander vervoersbewijs het paard over. Ook vond daar de geldtransactie plaats. Zodra het graan afgeleverd was bij de N.C.B. en het afleveringsbewijs geregeld, werd in Oosteind het pakhuis met clandestien graan aangevuld. De handelaar aan de grens kon dan weer z'n clandestien graan een goede bestemming geven voor de eigen bevolking.

Om geen argwaan te wekken of ongewenste vragen van het personeel van de N.C.B. werd voor deze handel gebruik gemaakt van

een geleend paard en een geleende wagen, om iedereen op een dwaalspoor te brengen.

Clandestien malen.

In mijn vorige relaas heeft u kunnen lezen dat de boeren genoeg graan voor zichzelf hadden en ook nog een hoeveelheid die op de zwarte markt verkocht werd. Iedere boer kreeg voor eigen gebruik een bepaalde toewijzing om te laten malen bij de molenaar. Deze toewijzing werd per maand verdeeld. Iedere maand een gelijk kwantum met een vervoersbewijs. Als je werd aangehouden moest je het vervoersbewijs kunnen tonen. Meestal werd er op een vervoersbewijs tweemaal gereden. Men vulde dan het vervoersbewijs in op het hele uur b.v. negen uur. De tweede keer werd dan ingevuld met negen uur dertig. Het invullen geschiedde ook wel met potlood, zodat het uitgegumd kon worden. Je was dan wel strafbaar, want de voorschriften luiden : invullen met inkt. Zo was het niet zo moeilijk om op één vervoersbewijs meermaal graan te rijden en te laten malen. Het probleem voor de molenaar was wel dat hij niet alles door elkaar kon malen. In de praktijk kwam het hierop neer dat op bepaalde dagen voergraan gemalen kon worden en op andere dagen bakgraan.

Zo is het een keer gebeurd dat Janus Bogers uit de Heikantsestraat met een zak tarwe onderweg was naar de molen. Hij werd aangehouden op de kruising Dongensebaan - Berkenstraat - Heikantsestraat ter hoogte van Beenakkers door twee controleurs van de C.C.D. Aangezien Janus geen geldig vervoersbewijs kon tonen werd het graan in beslag genomen. Hij moest toen met z'n transportfiets naar de molen rijden. Het in beslag genomen graan moest gewogen worden en hij kreeg bovendien een proces-verbaal. Toen deze mensen bij de molen aankwamen liepen deze controleurs bij ons nog op een tiental zakken met graan, die ook gemalen moesten worden. Hiervoor konden wij geen vervoersbewijs tonen. Op de vraag van wie deze zakken afkomstig waren, wilden wij uiteraard geen antwoord geven. Tot overmaat van ramp werden ook deze zakken in beslag genomen.

Kees Trommelen, die met een zak graan op z'n fiets kwam aanrijden, zag dat er onraad was, liet de zak van z'n fiets afvallen en ging pleite.

De controleurs, die in deze omtrek ongunstig bekend stonden, waren toch toegeeflijk. Ze namen alle zakken in beslag ten laste van een "onbekende dader". Alleen Janus Bogers kreeg een bon.

Controleurs.

Eerder heb ik geschreven over de C.C.D. controleur Sevenster, later H. Reijne, die later als de "schrik van Breda" bekend stond, de inname-opzichters Bart Verbunt, Bakker, Piet Laurijzen, Kees Halters, hoofdcontroleur J. Punt en Kees van de Vaart.

Bij het dorsen waren ook enkele mensen uit Oosteind als controleur aangewezen. Dat waren de volgende personen : Dré v.d. Ende, Toon Lodewijks en Henk van Vlaanderen. Wellicht zullen er nog meer mensen bij dit werk betrokken zijn geweest.

Clandestien slachten.

Omdat in de oorlog alles op de bon was werd er in Oosteind ook veel clandestien geslacht.

Voor ons gezin hadden we twee varkens in de polder staan, maar toen ze bekwaam waren om te slachten waren de varkens verdwenen.

H. Reijne was op bedrijfscontrole in de bakkerij van Bartje v.d. Avoirt op de Zandheuvel in Oosterhout. Hij ontdekte bij het binnenkomen een mand met clandestien vlees, dat afkomstig was van Toon v.d. Avoirt, die een varken had geslacht. Toen broer Rinus, die bakker was, merkte dat de controleur de mand vlees in beslag wou nemen, werd hij kwaad. Hij liet de hond in de bakkerij binnen, deed de deur op slot en haalde een groot mes te voorschijn." Ja meneer Reijne, u hebt het maar voor het zeggen. Als u die mand vlees in beslag neemt, dan is hier het mes en daar de oven." Controleur Reijne was danig geschrokken en hij bond in. Hij werd echter nog zolang vastgehouden tot slager Toon het vlees had opgeruimd. Toen mocht hij vertrekken. Het liep met een sisser af.

Controleur H. Reijne, "de schrik van Breda", in beeld.

Gaarne wil ik in dit boekje een korte beschrijving geven van deze man die in de Baronie van Breda een schrikbewind voerde bij de door hem uitgevoerde bedrijfscontrole's. De eerste keer dat hij bij ons kwam, stelde hij zich voor aan mijn vader en pakte meteen een boekje uit z'n overall. Gelukkig stond er niet veel in en liep het goed af. Toen hij in huis kwam voor de controle van de boeken zag hij een radio staan, die we niet mochten hebben. M'n vader zei dat dit toestel niet van ons was, maar van een goede kennis. Doch twee dagen later kwam de politie uit Oosterhout met een Duitse soldaat kijken. Maar de radio was echter verdwenen en was inmiddels verhuisd naar het poldergemeel Groenendijk. Daar heeft deze radio de gehele oorlog gestaan en konden we ongestoord luisteren naar Radio Oranje.

De tweede keer dat hij bij ons kwam lag er een zak met haver in de molen. Hij stak er met een boor doorheen en trof daarbij tarwe aan. Het was een zak van Joh. Melsen uit 's-Gravenmoer. Ook bingo natuurlijk. Toen hij een bedrijfscontrole hield bij Harrie Oomen kreeg deze een proces-verbaal thuis gestuurd.

Bij de bakkers was hij ook niet populair.

Een keer hebben wij en diverse bakkers uit Oosterhout, o.a. Van Heeswijk, V.d. Avoirt, Van Tilborg, P. Snelders, Joh. Snelders, A. v.d. Westen en Jac Brokx een groot proces aan de broek gekregen. Een volle wagen met clandestien roggemeel werd in beslag genomen. Op een andere keer, ik was toen juist voor de Mulo geslaagd en thuis werkzaam, kwam controleur H. Reijne op bedrijfscontrole en wij wisten dat er 3000 kg rogge tekort was. Als 16 jarige kon ik die vent een voorlopig innamebewijs tonen van ongeveer dezelfde hoeveelheid. Mijn vader, die hem met angst en beven te woord stond, kon zichzelf niet geloven, toen controleur Reijne de boeken dichtgooide. Alles was in orde bevonden. Een zucht van verlichting ging over ons heen toen Reijne op z'n motor vertrok.

Inmiddels was er bij ons grote haat ontstaan tegen deze man. Misschien voelde hij dit ook aan. Een afrekening met hem bleef achterwege. Zijn rol in Nederland was uitgespeeld en hij is later

naar Canada geemigreerd.

Smokkelhandel van Belgische shag.

Tijdens de oorlogsjaren waren er veel mensen uit Rotterdam en St. Willebrord werkzaam bij de ontginningswerken in de polders. Ze waren in dienst van de Heidemij. Via het Halve Zolenlijntje kwamen ze 's morgens vroeg in Raamsdonk aan. Het laatste stukje moesten ze zich te voet over een bruggetje naar het werk begeven. De mensen uit St. Willibrord kwamen met een busje in de polder aan. Er ontstond al gauw een levendige handel over en weer. De Willebrorders brachten Belgische shag mee en de Rotterdammers namen op hun beurt deze shag mee naar de zwarte markt in Rotterdam. Ook namen ze regelmatig clandestien graan mee uit Oosteind. Hoewel deze handel illegaal was heb ik nooit gehoord dat deze mensen gepakt werden. Overigens waren deze mensen uit St. Willebrord en Rotterdam niet zo verlegen. Ze trokken dan ook als een eenheid met elkaar op. Het was hun bestaan en een inkomstenderving zouden ze niet tolereren.

Razzia's

Tijdens de oorlog heeft ondergetekende diverse razzia's meegemaakt. Ze wisten natuurlijk dat er clandestien werd gemalen en handel gedreven. Het malen gebeurde meestal 's morgens in de vroegte. De controleurs waren dan nog niet actief. De

Onderduikers werden tijdens razzia's opgepakt

aanvoer geschiedde door de polderweggetjes of steegjes die niet verhard waren. Een paar keer hebben we bedrijfscontrole gehad via een razzia. Ze kwamen dan met vijf man tegelijk binnen. Die razzia's zijn bij ons altijd goed verlopen, want er waren ook controleurs die wat door de vingers zagen.

Een razzia uit 1943 is mij in herinnering bijgebleven. Toen werden we verdacht dat we een onderduiker in huis hadden. De Heer van Gageldonk, de Oosteindse politieman kwam ons vooraf waarschuwen. Er werd gezocht naar Jan Bosch die bij de Familie Rams aan de Groenendijk was ondergedoken. Hij was in bezit van een plaatselijk geboortenregister uit de gemeente Epe. Hij was werkzaam bij de Grontmij, die toen de polder aan het ontginnen was. Hij stond daar op de loonlijst te boek als Jan Vorselmans-Bos. 's Morgens vroeg om vijf uur kwam politie Akkermans met en Duitse soldaat aan de voordeur. Ze werden bij ons binnengelaten en hebben het hele huis doorzocht, maar gelukkig werd er niets gevonden.

Ten slotte.

Aan het einde van mijn verhaal wil ik enkele herinneringen vastleggen die me zijn bijgebleven en waarvan akte.

Bij het uitbreken van de oorlog had Transportbedrijf Van Rijen de beschikking over een nieuwe auto. Ze zouden er echter niet veel plezier aan beleven, want deze vrachtauto werd gevorderd door de Duitse Weermacht. Een oom van mij had meer geluk. Ome Nol van Gorp uit Waspik had ook een nieuwe vrachtauto gekocht, maar had deze auto voor deze in bedrijf werd gesteld, ondergebracht bij de molen in Dongen. Deze molen de "Koningin Wilhelmina" was toen niet meer in gebruik, maar er woonden nog wel de twee gebroeders Janus en Frans van Gorp, die over deze auto konden waken. Deze auto werd niet in beslag genomen door de Duitsers, maar werd ter beschikking gehouden voor de Nederlandse Voedselvoorziening. Omdat olie en benzine schaars waren, werd de auto op benzine gestart en vervolgens op gang gehouden op houtgas. Op de bak van vrachtwagen was dan een gaskachel gebouwd, die dan weer voor de nodige warmtekracht moest zorgen.

Op ons bedrijf heeft in het begin van de oorlog een stageloper gewerkt t.w. Frans de Rooy. Hij was een jongenman van 20 jaar en afkomstig uit de gemeente Vlagtwedde. Toen hij met een weekend per trein naar huis onderweg was, werd hij op het station van Eindhoven met een bombardement c.q. luchtaanval dodelijk getroffen.

Verder hebben wij nog een onderduiker in huis gehad, t.w. Kees Jacobs uit Dongen. Die is door de Duitsers opgepakt en naar Duitsland overgebracht voor tewerkstelling in een fabriek, alwaar hij ook bij een bombardement is omgekomen.

Tenslotte hoop ik met mijn verhaal een bijdrage te hebben geleverd voor het boekje van de Oosteindse geschiedenis tijdens de oorlogsjaren.

Ik wens u daarbij veel leesplezier.

w.g. Victor van Gorp.

VERHALEN OVER DE INVAL, BEZETTING EN BEVRIJDING VAN OOSTEIND.

LOUS LOONEN.

Het verhaal van Lous Loonen Jac. zn., toen wonende Provincialeweg 51, werkzaam thuis op het boerenbedrijf, later tuinder aan de Ekelstraat 10. L. Loonen is geboren 28 juni 1920.

Lous kennen we op Oosteind als Lowie Loonen.

Nu 1994 woont Lous met zijn vrouw Adrie in Wagenberg.

Toen ik er kwam ging Lous op zijn praatstoel zitten en ik had mijn vragenlijst niet meer nodig.

Toen de Duitsers Oosteind binnenvielen werkte Lous bij de Stichting die in de Dongedijk land aan het ontginnen was en dat ook zelf als landbouwgrond exploiteerde. Deze ontginning had een tweedelig doel. Op de eerste plaats landontginning en ten tweede werkverschaffing. Het waren de crisisjaren van 1930 tot 1943 en de werkloosheid was groot vooral in de grote steden. Vandaar dat er bij deze ontginning veel werklozen uit Rotterdam te werk waren gesteld.

Even voor de geschiedenis; de tweede ontginning heeft plaats gevonden in de jaren na de oorlog van 1946 tot 1951. Deze had betrekking op gebied rechts achteraan van de Rijsdijk en de omgeving van wat nu de Kijldijk en de Groenendijk is. Deze ontginningen werden gedaan omdat het een veengebied was, begroeit met hoofdzakelijk griendhout en weinig stukken vaste kleigrond. Heel deze ontginning was allemaal handwerk dus met schop en kruiwagens, en klein treinspoor met grondbakken.

Het is dan ook logisch dat er veel mensen werkten.

Zoals gezegd L. Loonen werkte daar ook, maar dan meer als boerenvakman. Hij zaaide, verzorgde en oogste de gewassen.

Bij de Duitse inval werd die dag niet gewerkt. Zij hadden er maar een feestje voor gehouden, niet beseffend wat het betekende de

Duitse inval en de bezetting. Later zal pas blijken wat het wel betekende. Als Louis over de oorlogsjaren praat proef je nu nog zijn verbeterheid ten opzichte van de bezetter, de moffen noemt Lous ze nog steeds.

Een aantal gebeurtenissen schudt hij zo uit zijn mouw.

Laat mij maar eens beginnen met de melkstaking op 27 en 28 April 1943. Dit was een landelijke actie waar iedere plaats zijn eigen invulling aan gaf. Op Oosteind werd deze gestuurd door een actiegroep, ook Lous hoorde hierbij evenals Tinus Loonen A.zn. Provincialeweg 29, Kees Loonen T.zn. Provincialeweg 45, H. Loonen Hoogstraat 104 en andere wiens namen hem nu niet te binnen schieten. Deze melkstaking was volgens Lous bedoeld als protest tegen het oppakken en interneren van Nederlandse jongens die bij de inval tegen de Duitsers hadden gevochten. De bedoeling was dus dat er twee dagen geen melk naar de fabriek ging, ondanks het gevaar voor directeur en bestuur, waar ook Lous zijn vader in zat. Over dat gevaar kan je lezen in het verhaal van G. Rombouts. Het werk van de actiegroep was, om daar waar toch nog bussen melk aan straat stonden deze leeg te gooien. Dat deed Lous ook met de bussen van thuis.

Melkrijder Kees Paulissen was tegen deze staking en reed toch zijn melkriet. Op de Provincialeweg aangekomen ontmoette hij deze actiegroep. Zonder pardon werden alle bussen van de wagen gegooid en Paulissen wist niet hoe snel hij weg moest komen zonder paard en wagen. De Duitsers hadden hiervan lucht gekregen en kwamen dus de daders zoeken. De groep was bij smid Baayens binnen gevlucht en via het kerkhof verder, niemand hadden ze gevonden.

Lous was ook wel nieuwsgierig naar het nieuws in de oorlogstijd, het enige objectieve nieuws kwam van Radio-Oranje.

Dus bij Loonen hadden ze ook een radio, verstopt boven in de hooipiek, 7 meter hoog.

Zoals zowat iedereen deed, deden ze bij Loonen ook wel eens iets, wat volgens de bezetters verboden was. Zo hadden ze bij Lous thuis Zilveren Bruiloft en er werd een kalf illegaal geslacht. Gedeeltelijk

voor het feest en tegen ruil voor drank. Dit liep niet goed af want het vlees werd gevonden door de controleurs van de Crisis Controle Dienst (C.C.D.). Het feest kon zo niet doorgaan. Het vlees namen ze mee en de familie Loonen kwam bij de C.C.D. op de zwarte lijst. Dit had tot gevolg dat je veel meer controle kreeg en als ze je pakten was de straf niet gering. Heel die C.C.D. ziet Lous als een corrupte ploeg. Er waren fanatieke controleurs die iedereen pakten. En er waren er ook die best soepel waren al kostte dat soms wat vlees, boter of graan. Ook bij de bazen van deze mensen was het niet beter, er waren er bij die het hun ondergeschikten erg moeilijk maakten, als er één te vervelend was geweest voor een boer, die wel goed stond met een van de bazen. Het is Lous bekend dat er op deze manier een controleur een paar dagen heeft vastgezet. Sommige deden hun werk omdat ze het moesten, maar waren zeker niet sympathiek met de Duitsers, anderen juist wel en dat was het verschil.

Lous had een manier gevonden om een illegaal kalf te veranderen in een legaal kalf. Als hij een legale koe verkocht had voor de slacht dan haalde hij het oormerk er uit en zette dat in bij het illegale kalf, wat daarmee dan weer legaal werd. Lous zorgde ook wel eens voor het transport van illegaal geslacht vee. Zo zou hij eens een keer vlees van een boer op Oosteind naar Oosterhout brengen, samen met z'n neef Toon Loonen. Ze vervoerden het op de motor en werden aangehouden. Voor Lous liep het goed af, maar z'n neef ging voor een half jaar naar het concentratiekamp in Ommen.

Lous deed veel wat niet mocht en toch zegt hij zelf dat hij vaak heel bang was. Zo bang dat hij b.v. niet met paard en kar op het vliegveld durfde te gaan werken. Dat liet hij aan z'n broer Piet over. Die werkte daar zelfs ook voor andere boeren, die hem daarvoor dan uiteraard wel goed moesten betalen. Bij Loonen hadden ze er speciaal een goedkoop oud paard voor aangeschaft.

Zowel Lous zelf, als ook zijn broers waren allen vrijgesteld van verplicht werken in Duitsland. Zij waren allemaal werkzaam in de voedselvoorziening, sommigen thuis en anderen zogenaamd als arbeider bij een andere boer. Lous had vrijstelling omdat hij thuis

z.g. de bedrijfsleider was, met als consequentie dat als er bij hun iets fout was, hij ook strafbaar was. Met de koeienrazzia's op 19 oktober 1944 had de familie Loonen minder geluk, de moffen namen al hun koeien mee. Na de bevrijding kregen de boeren die door deze razzia's zwaar getroffen waren wel koeien terug uit het noorden van het land, maar het bleek wel dat die Friese boeren echt niet hun beste koeien hadden afgegeven. Overigens deze koeien kostten niets, het werd waarschijnlijk door een of andere rijksregering vergoed.

Lous zei het al eerder; hij moest die Duitsers niet zo erg, en hij probeerde steeds om het hun moeilijk te maken. Zo probeerde hij, van de Duitsers die bij hun ingekwartierd lagen steeds iets weg te pikken. Soms was het vlees, want de keukenwagen stond bij hun, en soms een geweer. Hij wist wel dat het gevaarlijk was maar de haat dwong hem. Nu erkent hij dat het niet zo verstandig was, want die Duitsers waren echt niet zo vervelend, vader Loonen kreeg er z'n borreltje van en moeder had door hun voldoende vlees.

Bij Loonen waren er nogal wat jongens die graag rookten, en shag was op de bon, dus teelden ze zelf de tabak. Dat deden trouwens veel mensen. De tabaksbladeren werden gedroogd en dan tot shag gesneden. Veel boeren verbouwden zelf ook hennep om daar touw van te maken. Toen mocht je dat nog verbouwen want niemand wist dat daar een verdovend middel in zat. Van eigen graan werd brood gebakken. Als het illegaal graan betrof dan moest je eerst zelf er bloem van malen. Veel boeren hadden hiervoor een klein graanmolenkje wat je met de hand moest draaien. Let wel; als het buiten het jou toegewezen rantsoen was, was je strafbaar.

Van de bevrijding weet Lous ook wel wat te vertellen. Op zondag 29 oktober om 16.20 uur vertrokken de bij hen ingekwartierde Duitsers, met hun keukenwagen richting Raamsdonksveer. De familie Loonen heeft vanaf zondagavond tot en met de maandagmorgen doorgebracht in de schuilkelder van bakker V.d. Brandt, die naast hun woonde. Op maandagmorgen 30 oktober omstreeks 8 uur zetten de Engelsen de aanval in en trokken met hun tanks richting Vijfhuizen en Veerseweg. Zo was hun bevrijding een feit

geworden. Er brandden aan de Vijfhuizen en Hoogstraat enkele boerderijen, zo ook die van z'n oom Jan in't Groen. In de namiddag is Lous samen met smid Baayens daar naar toe gegaan. Oom Jan was doodgeschoten tussen zijn koeien, ook de koeien waren afgemaakt. Tante In't Groen heeft Oom Jan nog naar de kelder gesleept maar toen ook de boerderij in brand werd geschoten of gestoken, zijn tante en haar twee zoons door het kelderraam gevlucht naar buurman Janus Wouters. De Duitse moordenaar is door de Engelsen krijgsgevangen gemaakt en mogelijk doodgeschoten, maar dat is niet met zekerheid bekend. Lous en Jan Baayens waren wel nieuwsgierig, en beseften niet voldoende het gevaar en gingen daarom ook eens kijken in de Leysenstraat. Daar zagen ze bij de kinderen Den Boer een uitgebrand Duits geschut waar nog een gesneuvelde soldaat op hing. Richting Geelhuis lopend werden ze door de daar nog aanwezige Duitsers beschoten. Toen zijn ze met veel angst naar huis gevlucht.

Op de vraag of er op Oosteind ook ondergronds verzet was, weet Lous dat b.v. Evert Rutten, die boerenknecht was bij Adriaan Bossers, Janus Bossers en Janus Rams hierin wel wat deden, maar hiervan is weinig bekend.

De dag na de bevrijding ging Lous met twee neven t.w. Tinus Loonen A.zn. en Kees Loonen Ant.zn. eens in de Willemspolder kijken, ondanks de waarschuwing van z'n vader dat het stom en levensgevaarlijk was. Ze gingen niet over de weg maar door de Broekkant richting Willemsweg. Daar ontdekten ze dat het paard van Oom Toon Loonen was doodgeschoten, wie het gedaan heeft en waarom is niet bekend. In het Kraanscot aangekomen ontdekten ze dat daar nog Duitsers in schuttersputjes zaten. Via het Straatje zijn ze gevlucht. Nu beseft hij dat ze toch wel veel geluk hebben gehad. Het had hun ook kunnen overkomen wat Kees van Dongen getroffen heeft. Hij liet die dag het leven in de polder, hij was getroffen door een Duitse kogel.

Maar Lous was in die tijd al verliefd op zijn Adrie, die in Wagenberg woonde, en een verliefd hart durft risico's te nemen. Om naar Wagenberg te gaan moest je over het kanaal en daarvoor moest je

een vergunning hebben van de Engelsen. Lous bedacht een list. Met hulp van anderen kwam hij één keer met een roeiboot het kanaal over. Bij F. van Opstal op Den Hout kreeg hij een bewijs dat hij daar boerenknecht was. Van politie F. van Ekelen kreeg hij daarmee een brugbewijs. Zo kon Lous naar zijn liefje gaan. Het was toch iedere keer weer een zware tocht, ten eerste op een fiets met anti-klap banden, en ten tweede moest hij in de Linies (gemeente Made) de tanksporen volgen omdat daar nog veel mijnen lagen.

Bij Loonen waren na de bevrijding enkele Engelsen en een Poolse soldaat ingekwartierd, hiervan herinnert hij zich dat hij er twee rijzadels van gekregen heeft die mogelijk buit gemaakt waren op de Duitsers.

Op hun akker, nu Provincialeweg 31 en 33, is een VI gevallen. De schade aan de boerderijen van A. Loonen Provincialeweg 29 en J. Horsten Provincialeweg 34 was enorm. Bij Loonen waren alle pannen van het dak en bij Horsten was het onherstelbaar vernield. Omdat Lous bij de Burger-Beschermingsdienst (B.D.) was, kwam hij ook bij de ramp met de VI bij de Familie Bogers terecht. Hij heeft daar de afzetting voor nieuwsgierige burgers mee geregeld.

De Engelsen zijn nog geruime tijd op Oosteind gebleven. Aan de N-O kant van de Provincialeweg hadden ze hun tanks staan waarmee

Ingekwartierde engelse soldaten bij fam. Loonen, Provincialeweg 51

ze in de richting van de Maas schoten.

Ik heb de indruk dat Lous in de oorlog een fel mannetje was dat risico's durfde te nemen maar die gelijktijdig toch ook weleens bang was en terecht. Lous, een boeiend verhaal, waarvoor graag mijn dank.

C. Gabriëls

NICO MICHIELSE.

Het verhaal van Nico Michielse, wonende aan de Groenendijk no.5 te Oosteind, geboren 7 augustus 1927. Nico heeft z'n hele leven op de Groenendijk gewoond. Hij komt uit een gezin met 11 kinderen, evenals zijn vader heeft hij in de schoenindustrie gewerkt. Hij was van 1947 tot 1949 als marinier in Indië. Hij heeft later nog in Pernis, bij Rotterdam, gewerkt.

Opvallend is het dat deze oud marinier uit een zekere mate van deskundigheid spreekt, als hij het over de oorlog heeft. De Duitse inval kan hij zich niet meer zo goed herinneren, hij was toen nog maar 13 jaar. Wel weet hij dat er niemand enig idee van had, wat de Duitse inval te betekenen zou krijgen. De inval was een grote sensatie, de meeste mensen wisten alleen dat het soldaten waren en niet, of het Duitsers, Italianen of Fransen waren. In het begin van de oorlog was er ook nog niet zoveel aan de hand, de Duitse soldaten kwamen toen zelf nog niets tekort, dus waren ze voor de burgers ook niet moeilijk. Bij Nico thuis ervaarden ze het zelf als mogelijk iets goeds, al was het alleen maar dat de het Duitse leger ook werkgelegenheid mee bracht. Want heel dat bezettingsleger moest toch onderdak hebben, daardoor kon Nico's vader werk krijgen als opperman in de woningbouw. Hij moest daarvoor wel elke dag naar Chaam, maar verdiende ook f13,- meer dan in de werkverschaffing, en in een gezin met 11 kinderen telde dat flink mee. Het was wel een armoedige tijd zegt Nico, brood was zo ongeveer het enige wat ze voldoende hadden. We kregen toen een kwart haring of een half ei bij je brood, als je dat vergelijkt met nu

dan is het nu een grote weelde. De distributie bonnen werden bij Michielse zo min mogelijk voor eigen gebruik aangewend. De bonnen werden nogal eens gebruikt als betaal- of ruilmiddel. En dan te bedenken dat deze bonnen alleen bedoeld waren om de burgers op rantsoen te zetten, er was van alles tekort omdat veel produkten naar Duitsland moesten. Daar waren geen mensen en was er geen geld voor de voedselvoorziening, een Duitser was of in het leger of werkte in de oorlogsindustrie. Dus voedsel werd gevorderd uit de bezette gebieden.

Het ruilen van bonnen bij Nico thuis ging b.v. zo; vleesbonnen werden geruild tegen spekbonnen, want van spek kreeg je, na uitbakken, spekvet, wat in gestolde vorm gebruikt werd als smeersel op het brood. En dan konden de boterbonnen weer verkocht worden. Indertijd, ca. 1935- 1940, was het achter de woningen op de Groenendijk een grote wildernis en dat was voor Nico's vader een goede gelegenheid om daar te gaan stropen en mollen vangen. Dat gaf een kleine extra verdienste, die goed van pas kwam. In de oorlogsjaren was Nico boerenknecht bij Nico Verbunt en Janus Dekkers. En omdat boeren het, wat betreft voedsel, het toch wel wat gemakkelijker hadden, kreeg hij daar nogal eens een brood mee naar huis.

Toch even terug naar de Duitse inval op Oosteind. Nico zegt dat het Duitse leger toen erg gedisciplineerd was. Ze kwamen nog om b.v. een fiets of eten vragen, rauwe eieren dronken ze zo leeg. Één ding mocht je niet doen: met de vinger wijzen naar die eindeloos lange colonne's, dit werd door de Duitsers verkeerd begrepen.

Tijdens de inval op Oosteind is er op 11 mei 1940 ook een bom gevallen. Hij kwam terecht in een sloot achter Blijlevens ook op de Groenendijk, Nico weet nog dat bij hun alle ramen eruit waren, zelfs de petroleumlamp was van het plafond naar beneden gekomen. Als gevolg van de crisisjaren van het eind van de dertiger jaren, werkten in de polder veel Rotterdammers bij der werkverschaffing tot begin veertiger jaren. Deze mensen kwamen met de trein, over de Langstraatlijn. In Raamsdonk, bij Quist achter in de polder was voor hun speciaal een loopbrug over de Donge gebouwd. Toen er

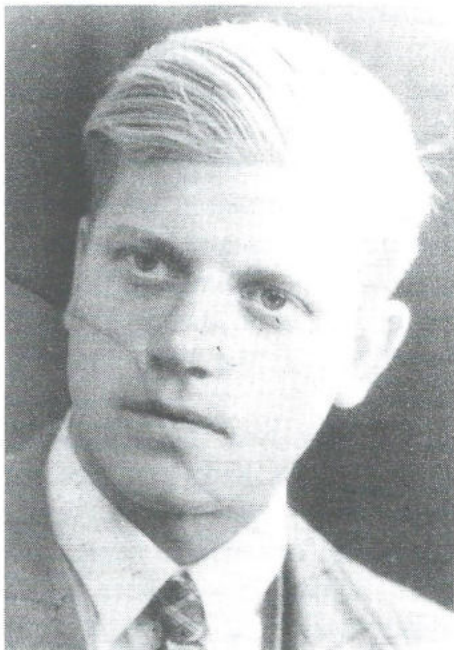
een keer een paar boerenkarren met graan uit de polder kwamen, van de werkverschaffing, kwamen er juist een paar jachtvliegtuigen laag overvliegen. Ze cirkelden een paar keer boven die graankarren en opende het vuur met de boord mitrailleurs, hierbij is volgens Nico een gewonde gevallen, hij weet niet of het Duitse of geallieerde vliegtuigen waren. Ook in het begin van de oorlog vond er een luchtgevecht plaats boven de Rijdsdijk tussen een Duitse en een Franse jacht-bommenwerper. Het Franse toestel is naar beneden geschoten, de bemanning schijnt krijgsgevangen gemaakt te zijn. Om het vliegtuig bekommerden de Duitsers zich niet, dat heeft lange tijd daar in het land gelegen. Als nieuwsgierige 13 jarige jongen ging Nico nogal eens in dat vliegtuig kijken en vond dan altijd wel iets leuks om mee naar huis te nemen, vooral het mica (een soort hard P.V.C.), waarvan de cockpit gemaakt was, was interessant om mee te nemen. Nog een voorval wat Nico nog goed weet, is dat hij een keer bij Janus Dekkers op het land aan het werken was, toen er twee vliegtuigen steeds laag boven de Provincialeweg vlogen. Wat was het geval, ze volgden n.l. een luxe auto vanaf Oosterhout en op de Lage Ham werd hij onder vuur genomen. Of de auto geraakt is, is niet bekend, wel dat het huis van de familie Van Noort daardoor afbrandde.

Van de arbeidsdienst naar Duitsland weet Nico niet zo veel, hij en z'n broers waren hiervoor te jong, wel weet hij dat er jongens uit Oosteind wel naar Duitsland moesten.

Van het ondergronds verzet weet hij wel het verhaal te vertellen van de gebroeders Van Elderen. Deze jongens kwamen uit Eindhoven en woonden in 1944 bij een tante op de Hogedijk. Ze kwamen vaak bij de familie Michielse en een ervan was wel wat verliefd op een zus van Nico. Ze presteerden het, om daar waar Duitsers ingekwartierd waren, zoals b.v. bij de overburen van Michielse, om daar wapens en munitie weg te halen. Bij die Duitsers kwam een Nederlands meisje als prostituée, daarvan was Martien van Elderen op de hoogte en als jongen in het verzet wilde hij daar wel een eind aan maken, mogelijk ook aan het leven van deze prostituée. Hij heeft ze daarom een keer op de fiets gevolgd richting Oosterhout,

onderweg heeft hij ze zeker lastig gevallen, daarom was zij binnengevlucht in Café Koppelpaarden aan de Veerseweg, waar een Duitse commandant ingekwartierd was. Martien van Elderen is daar gearresteerd en met z'n handen boven z'n hoofd door Oosterhout gevoerd naar het Wilhelminakanaal waar hij zonder enige vorm van proces op de kanaaldijk is gefusilleerd op 20 september 1944. Martien was bijna 22 jaar. Op zijn bidprentje staat: "vol offergeest heeft hij zich gegeven om werkzaam te zijn bij de "illegale beweging" voor de bevrijding van Nederland".

De familie Michielse had een schuilkelder gemaakt bij de tantes, waar nu Provincialeweg 229 is, helaas was deze vol gelopen met water. In allerijl zou er dan maar een nieuwe gemaakt worden bij Toon Verkooijen, nog voordat deze klaar was viel er al een granaat op. De dag en nacht voor de bevrijding zijn in de omgeving van 't Hoekske nogal wat granaten gevallen. Van de bevrijding zelf weet Nico dat de Engelsen al aan de overkant van de Donge lagen. Toen liepen er nog 6 à 7 Duitsers over de weg. Omdat de Engelsen al heel dicht bij waren, liepen er ook veel burgers op straat, vandaar dat de Engelsen deze Duitsers niet konden beschieten. Ze vluchtten de polder in, later zijn ze natuurlijk wel gevonden. De familie Vissers van het café vonden het op het Hoekske te gevaarlijk worden en zijn naar de familie Quist in de polder gevlucht. Dit hadden ze beter niet kunnen

Gefusilleerde ondergrondse: Martien van Elderen.

*Ondergedoken in Oosteind (Hoge Dijk).
Door de Duitsers gefusilleerd te
Oosterhout.*

doen, want bij de familie Quist zaten nog Duitsers binnen en om die eruit te halen werd de boerderij door de Engelsen in brand gescho- ten.

Na de bevrijding hadden ze bij Michielse 6 Poolse militairen inge- kwartierd. Zij hadden de radiopost en stonden zo in direct contact met de tanks en artillerie-geschut, wat opgesteld stond achter Provincialeweg 197 en in de omgeving van Provincialeweg 174. Vanuit het huis van Michielse werd het vuur-commando gegeven richting Keizersveer, waar toen nog Duitsers zaten. Deze Polen sliepen gewoon in de woonkamer, vader en moeder Michielse in de bedstee in diezelfde kamer. Als het nodig is, zegt Nico, kan er veel, 11 kinderen en 6 militairen allemaal in één huis. De kinderen sliepen met drieën in één bedstee.

Één keer heeft Nico een VI zien vallen. Hij was op de Rijdsdijk toen er één zo laag overkwam, dat hij de bomen raakte, deze knapten af als luciferhoutjes. Toen de VI viel zag Nico een geweldige grote zandwolk omhoog komen, hij kwam terecht vooraan in de Griend- steeg, ongeveer waar nu de manege is. Overal in de buurt waren de ruiten stuk. Ook Nico zegt dat die VI's wel zeker zo beangstigend waren als heel de oorlog, ten minste wat betreft Oosteind.

Ik wil toch ook nog wel iets weten over de tijd dat Nico als mari- nier in Indië is geweest. Het was zeker geen lolletje, zegt Nico, een paar keer heeft hij mee moeten doen aan politionele acties. Vooral het patrouilleren was linke soep. Er zat maar één goede kant aan, het verdiende goed, f120,- per maand. Nu nog heeft hij veel contac- ten met oud-mariniers uit zijn Indië tijd. Voor Nico geldt zeker het gezegde: eens marinier, voor altijd marinier.

Nico, ik vond het een boeiend verhaal, er zijn toch weer een paar zaken wat duidelijker geworden. Bedankt!

C. Gabriëls

GERARD ROMBOUTS.

Het verhaal van Gerard Rombouts, geboren 14 januari 1924, van beroep landbouwer aan de Provincialeweg 133. Thans wonend aan de Provincialeweg 106 te Oosteind.

Toen in de meidagen van 1940 de oorlog uitbrak zat Gerard in Uden op een internaatschool. Toen de Duitsers daar binnen vielen is Gerard op transport gezet richting huis. Met een groep konden ze zo tot Tilburg komen. Het vervoermiddel was een oud open vrachtwagentje. Onderweg moesten ze vaak dekking zoeken omdat ze werden beschoten. Vanaf Tilburg is hij te voet naar familie in Gilze gegaan en vandaar met de fiets naar huis. Inmiddels was thuis de Duitse inval ook begonnen. De eindeloos lange colonnes Duitsers was een geweldige sensatie. Toen nog niet beseffend wat dit voor de toekomst zou gaan betekenen. Zingend, "Wij varen Naar Engeland", marcheerden de Duitsers over de Provincialeweg. De eerste paar jaren van de oorlog merkte je op Oosteind niet zo veel van de bezetting. Wat Gerard zich kan herinneren is dat hij met Toon Klaassen en Dré van Leent in Raamsdonksveer naar de lagere landbouwschool ging. Onderweg zagen zij in Waspik vaak enkele kinderen die met het petje op liepen van de Nationale Hitler Jeugdstorm. Dit waren kinderen waarvan de ouders lid waren van de N.S.B. (Nationale Socialistische Beweging). Dit was een groep die sympathiseerde met de Duitsers. Deze kinderen werden door hen uitgejouwd en gepest. Zij wisten toen al dat de N.S.B. niet goed was. In hetzelfde gebouw als waar de landbouwschool was, woonde ook een N.S.B. politieagent waarvan ze ernstige vermaningen kregen om deze kinderen niet meer te pesten.

Toen de Duitsers vervelender werden en er steeds minder mocht en meer moest werd er bij Rombouts toch stiekem naar Radio Oranje geluisterd, hoewel men wist dat het niet mocht en het daarom gevaarlijk was. Later, na D-day, werden op deze radio de vorderingen van de geallieerden gevolgd en op een stafkaart bijgehouden, interessant om deze kaart nu nog te zien. Verder werd er gedurende de oorlog het nieuws gevolgd uit de krant, maar de Duitse censuur

werd zo sterk dat de krant alleen maar pro-Duitse berichten doorgaf. De werkelijkheid wist men dus niet. Vanuit Engeland kwamen wel de juiste berichten, en de bemoedigende woorden van Koningin Wilhelmina. Deze werden gedropt vanuit geallieerde vliegtuigen. Gerard heeft hiervan nog een foto van het koninklijk huis en een boodschap van de Koningin. Volgens de bezetter waren dit brandbrieven, waarmee ze bedoelden, dat als je ze aanraakte, ze onmiddellijk in brand vlogen, dit was een waarschuwing. Bovendien het in bezit hebben van dergelijke "post" was strafbaar.

Een angstige tijd voor de ouders van Gerard was vooral toen er veel jonge mannen werden opgeroepen om in de Duitse industrie te gaan werken. Niet iedereen kreeg een oproep, en die een oproep kregen gingen meestal niet, of zeker niet vrijwillig. Hier hadden de Duitsers wat op gevonden. Er werden dan gewoon razzia's gehouden, d.w.z. dat iedere jonge man thuis of op straat zo opgepakt kon worden, tenzij je een officiële vrijstelling had. Gerard had zo'n ausweis, dit was iets anders dan het persoonsbewijs wat iedereen verplicht was om bij zich te hebben. Gerard had de vrijstelling omdat hij thuis op de boerderij meewerkte. Dit was meewerken aan de voedselvoorziening, wat ongeveer het grootste nationale probleem was. Vandaar ook het systeem van distributie bonnen voor voedsel, kleding e.d.. Broer Jan had wel een oproep gekregen om in Duitsland te gaan werken, maar omdat er op het vliegveld Gilze-Rijen veel mankracht nodig was, werd Jan verplicht om op het vliegveld met paard en kar grondwerk te gaan doen. Ook wel gevaarlijk, maar beter dan werken in Duitsland. Het feit dat er veel jonge mannen naar Duitsland moesten en niet gingen had tot gevolg dat deze jongens zich verscholen moesten houden, daarvoor zochten ze een onderduikadres. Dit vooral bij mensen die zelf geen jonge mannen hadden en het risico durfden te nemen. Het was levensgevaarlijk om onderduikers te hebben.

Op 27 en 28 april 1943 was er een nationale melkstaking. De boeren weigerden om melk te leveren. Dit was een goed opgezette organisatie. De boeren die wel melkbussen aan de straat zetten konden erop rekenen dat ze omgegooid werden. Evenals die ene

melkrijder Paulussen, die meende wel te moeten rijden, kwam met z'n bussen melk niet bij de fabriek. Dat de Duitsers niet blij waren met deze actie lieten ze goed merken. Er kwam een arrestatiebevel voor alle boeren bestuurders, zoals het bestuur van de melkfabriek, de boerenbond en de jonge boerenstand. Dankzij een tip van de politie Van Gageldonk kon de vader van Gerard en L. Claassen, beide bestuurslid van de melkfabriek, zich tijdig verstoppen en zo ontkomen aan een arrestatie. Zij hadden zich verstop in de grote schouw achter een ijzeren plaat, bij moeder Claassen. Zo ver Gerard weet is er niemand gevonden of opgepakt.

Alle bestaande verenigingen waren sinds 1941/42 verboden, alleen kerkelijke verenigingen mochten hun werk blijven doen. Het gevolg hiervan was dat b.v. de jonge boerenstand activiteiten onder de paraplu van de katholieke actie organiseerde, ook de K.A.B. (Katholieke Arbeiders Beweging) deed dat. Zo konden er toch nog tooneelvoeringen gegeven worden. Tijdens de repetities gebeurde het wel dat er een tip kwam dat er weer een razzia gehouden zou worden. De jonge mannen die in aanmerking kwamen om naar Duitsland gestuurd te worden, zaten dan verstoep onder het toneel. Toch zijn er ook jongens uit Oosteind naar Duitsland geweest. Zo weet Gerard dat J. de Wit Czn. daar moest gaan werken, en het zullen er best meer geweest zijn.

Dat de Duitsers alles vorderden of afpakten heeft Gerard zelf ondervonden. Tijdens een fietstocht naar Den Bosch werden ze daar aangehouden en moesten ze hun fietsen afgeven. Maar na lang gepraat ging het toch niet door, want de Duitsers vonden de weg te voet terug toch ook wel lang.

Alleen fietsen met een anti-klap band, dit was een hard stuk rubber om de velg i.p.v. een luchtband, die wilden de Duitsers niet. De goede fietsen zijn bij de familie Rombouts lang onder het stro verborgen gehouden.

Ook paarden en koeien werden zo maar gevorderd of meegenomen. Vooral bekend is de koeien razzia op 19 oktober 1944 in de Willemspolder. Deze koeien werden meegenomen om in Gorkum te worden geslacht voor het Duitse leger. Er zijn weinig boeren op

Oosteind waar geen koeien zijn meegenomen, bij sommigen zelfs allemaal.

Vee razzia's door de Duitsers op de Provincialeweg 133. September 1944

De paarden van Rombouts zijn verstopt geweest in het bosje op het eind van het Straatje (de vroegere sticht tussen Provincialeweg 113 en 117)

Het buiten de controle houden van graan tijdens het dorsen was een hobby of noodzaak van elke boer. Als je niet meer had dan was toegestaan dan had je niet voor het hele jaar brood. Bij Rombouts deden ze het gedorsen graan met opzet niet door de kafmolen. Het was dan voor de controleur van de C.C.D. (Crisis Controle Dienst) moeilijk het gewicht te schatten.

Maar als je graan had achtergehouden, dan moest het ook nog gemalen worden. Omdat over de weg te gevaarlijk was, ging Gerard 's nachts door het land met een zak graan op z'n rug naar Guusje van Gorp om het tot meel te laten malen. Ook bij Rombouts hadden ze ervaring met soepele en erg vervelende controleurs van de C.C.D..

Zoals bijna elke boer had ook de familie Rombouts vanaf zomer '44

veel Duitse soldaten ingekwartierd. Bij hen zaten de Duitsers die als slachter werkten op het slachthuis. En zo had de familie Rombouts toch wel eens een stukje vlees extra. In de schuur stonden veel Duitse paarden. Typisch was dat ze ook zakken vol met Duitse militaire kleding bij zich hadden, wat daarmee de bedoeling was is Gerard niet duidelijk, mogelijk van gesneuvelde kameraden. Vanaf half 1944 hadden ze bij Rombouts ook een schuilkelder bedoeld als bescherming tegen mitrailleurvuur en granaatscherven. Een schuilkelder was meestal een gat in de grond, afgedekt met een dikke laag grond van ½- 1 m. Hij moest wel groot genoeg zijn zodat er het hele gezin in kon, en eventueel ook de burens. Ook de kelder onder het huis werd hiervoor gebruikt, maar dan werd er een vluchtopening gemaakt rechtstreeks naar buiten. Bij Rombouts was de schuilkelder gemaakt onder de mustersdij. Iedereen had een schuilkelder, behalve de nonnen van de meisjesschool die woonden op Provincialeweg 98, zij zochten bescherming in de schuilkelder bij Adriaan Bossers Provincialeweg 93. Omdat de Duitse soldaten alles konden gebruiken en omdat je een aantal dingen gewoon niet hebben mocht, hadden ze bij Rombouts de waardevolle spullen en wat kleding verstopt in de grond. Dat was dan in ieder geval bewaard, je wist maar nooit of je zou moeten vluchten of b.v. afbranden.

Van de dag van de bevrijding kan Gerard zich nog herinneren dat de nacht ervoor de Engelsen vanaf de Rijdsdijk en de Provincialeweg zware beschietingen uitvoerden in de richting van de Leysenstraat en Veerseweg. Dit kwam achteraf gezien omdat in die omgeving nog Duitsers zaten voor de achterhoede gevechten. Kort na de bevrijding meende Gerard dat hij gerust de polder in kon gaan, kijken hoe het met de koeien was afgelopen. Dit pakte wel even anders uit want hij werd door de Engelsen prompt beschoten. En of Gerard toen bang geweest is "Ontzettend", zegt hij. Bang waren ze ook in de tijd van de VI's zo van oktober 1944 tot mei 1945. Deze periode was nog gevaarlijker dan de oorlog en de bevrijding zelf, vooral omdat er aan die kant van Oosteind nogal wat van die bommen gevallen zijn. Die bommen of eigenlijk raketten waren zo

alles verwoestend en onberekenbaar dat je er wel bang van moest zijn. Gevaarlijk waren ze vooral als ze geen geluid meer maakten, dan wist je; hij valt zo naar beneden.

Gerard was ook lid van het eerste bevrijdingscomité. De eerste keer was dit een officieel groot dorpsfeest. De jaarlijkse bevrijdingsfeesten hebben nog een aantal jaren voort geduurd, hoelang weet Gerard niet precies. Gerard weet in ieder geval een boeiend verhaal te vertellen over zijn belevenissen in de jaren 1940 - 1945. Gerard bedankt.

C. Gabriëls

PIET VAN STRIEN.

Het verhaal van Piet van Strien, toen wonende Provincialeweg 187. Piet was boer aan de Groenendijk 40 te Oosteind. Hij is geboren 18 mei 1907.

Piet van Strien was eerst wat aarzelend voor dit interview want hij had toch niets bijzonders meegemaakt in de oorlogsjaren, behalve dan dat hij in 1943 getrouwd is. Het zal blijken dat Piet toch wel het een en ander heeft beleefd.

Van de Duitse inval weet Piet te vertellen dat hij ze bij de 's-Gravenmoerse brug al aan zag komen. Voor de Duitsers uit liepen Nederlandse soldaten die, of elders al krijgsgevangen waren gemaakt, of dat ze op de vlucht waren, dat weet Piet niet precies meer. Wel weet hij dat Bart van Kees van Dongen uit de Groenstraat daar ook bij liep, nadien hebben ze van Bart niks meer gehoord. Zoals bijna iedereen waren ze bij Van Strien ook niet bang al was het wel een raar gevoel dat die Duitsers bijna in elk huis binnen gingen. Kijken of er ergens iets te vinden was wat tegen hun was, zoals b.v. Nederlandse soldaten. Die Duitse invasie had allerlei vervoermiddelen bij zich maar de meeste soldaten waren te voet. Misschien hadden ze al dagen gelopen want velen liepen al kreupel van de blaren of andere verwondingen. Moeder Van Strien

heeft veel Duitsers geholpen door verband om hun voeten te doen, verband van kapot gescheurde lakens. Volgens Piet verliepen de eerste paar jaar van de oorlog vrij rustig. Maar zo vanaf 1943 begonnen de Duitsers steeds moeilijker te doen, enerzijds kwam dat door het voedselgebrek en anderzijds door gebrek aan werklieden voor de Duitse oorlogsindustrie. Het gevolg was voedseldistributie en het oproepen en zondig oppakken van Nederlandse jongens om in Duitsland te gaan werken. Piet weet van beide problemen wel wat te vertellen. In die jaren was in de Dongendijk en Groenendijk de ontginning gaande, omdat dit een soort werkverschaffing was werkte daar veel Rotterdammers. En in de grote steden was het voedseltekort nog nijpender dan hier, dus deze mensen namen van hier maar al te graag graan, boter en vlees mee naar huis.

Schaftkeet van rotterdammers werkzaam aan ontginning Dongendijk en Groenendijk tijdens de oorlogsjaren.

Zo zou Piet van Strien op de dag van zijn kerkelijke ondertrouw, d.w.z. dan moest je bij de pastoor zogenaamd de Catechismus gaan opzeggen en kreeg je van de pastoor te horen wat wel en niet mocht of juist moest in het huwelijk, een zak tarwe ergens voor een Rotterdammer af geven in ruil voor ondergoed. Op de terugweg werd Piet door de politie aangehouden en omdat hij moeilijk kon verklaren waar dat ondergoed vandaan kwam, moest hij voor verhoor mee naar het politiebureau in Raamsdonksveer. Piet zat daar wel mooi heel de dag vast en was daarom maar net op tijd, om met zijn toekomstige vrouw bij Pastoor van Genk voor zijn ondertrouw te zijn. De pastoor had hij de belevenis van die dag toch maar niet verteld.

Niet alleen Piet van Strien heeft voor dit vergrijp vastgezeten, er zijn er wel, van meerdere dagen tot een week. Niet alleen voor de boeren was dit een gevaarlijk handeltje, ook de Rotterdammers zelf moesten uitkijken, zij konden in de trein op weg naar huis opgepakt worden, als dat zo was dan zag je ze een tijdje niet meer terug op het werk. Het mag duidelijk zijn dat het hier ging om graan en vlees wat z.g. zwart was, dus buiten de eigen toewijzing.

Piet was in de oorlogsjaren ook nog een tijdje muldersknecht bij Guusje van Gorp hier op Oosteind. Piet moest zoals zo vaak bakbloem gaan afleveren bij bakkers in Oosterhout, alleen nu was het illegale bloem. Toen hij één klant gehad had werd hij aangehouden, de politie wilde weten waar de rest naar toe moest. Hij bleef volhouden dat hij dat niet wist en dat hij nog op een opdracht wachtte. Prompt moest hij mee naar het politiebureau. Piet zat heel de dag op het bureau en paard en wagen stond buiten te wachten. Omdat Piet bleef weigeren om te zeggen voor wie de bloem bestemd was, werd alles in beslag genomen en moest het onder toezicht oog van de politie bij de Boerenbond afgeleverd worden. Ook Guusje van Gorp had toen een probleem, hij moest verantwoorden voor wie de bloem bestemd was en van wie de tarwe was waar deze bloem van gemalen werd. Piet vindt dat Guusje van Gorp vaak grote risico's liep door de boeren te helpen om van z.g. zwart graan illegale bloem te malen.

Boter karnen werd door veel boeren gedaan ook al mocht het niet. De Boter was dan bestemd voor eigen gebruik, maar ook wel voor verkoop en als ruilmiddel bij burgers. Als die boter door de C.C.D. gevonden werd dan was je erbij, dus goed wegstoppen was geboden. Bij van Strien werd de boter verstoppt in het kippenhok. Ook koolzaad draaien om de olie eruit te halen mocht niet, Louwie van Kees Loonen Hoogstaat 102, die kwam dat dan 's nachts doen.

Bij Van Strien hadden ze natuurlijk ook Duitse soldaten ingekwartierd. Twee van hen moesten elke nacht naar Alphen om munitie weg te brengen en daar de munitieopslag bewaken. Het waren maar heel simpele jongens zei Piet, en ze waren dan ook elke nacht doodsbang als ze hun opdracht weer moesten vervullen. Piet wil daar maar mee zeggen dat de meeste Duitsers ook gewone mannen waren met hun angsten en gevoelens.

Bij G.v.d. Bree, Provincialeweg 127 was een Duitse officier ingekwartierd. Deze wilde echt de mensen wel helpen. Zonder probleem kreeg Piet van Strien van hem een slachtbewijs. Met dit bewijs kon je ongestoord met vee over de weg. Toen Piet dan ook een keer vee was gaan halen uit een wei in de Moerdijk, was het al donker toen hij op Den Hout werd aangehouden door twee Duitsers. Het tonen van het slachtbewijs was voldoende om ongestoord verder te kunnen gaan naar de Willemspolder.

De tweede dag van de koeienrazzi's had Piet toch wel wat geluk. Piet had zich wat verslapen en was daarom ook wat later klaar met melken in de polder. Rond negen uur kwamen bij Diepstraten aan de Hogedijk een grote groep Duitsers aan, op echte faantenwagens, zoals Piet zegt. Zij hadden de opdracht om het overgebleven vee nog mee te nemen en trokken dus te voet de polder in. Omdat Piet laat was met melken zag hij ze komen en ging pardoes naar huis al zijn koeien meenemend. Hij was de Duitsers wel een slag voor. Maar al z'n koeien thuis op stal zetten ging ook niet, want dan zouden de Duitsers ze alsnog meenemen. De koeien moesten dus elders ondergebracht worden. Zo ging er dus één koe naar Kees de Wit, twee naar de schoenfabriek van Emmen, één naar Faan Aarden, één naar oom Jan van Strien en de rest kwam thuis op stal en

genoot bescherming van de ingekwartierde Duitsers. Er zijn weinig boeren op Oosteind die toen zoveel geluk hadden.

Piet zegt dat het heel belangrijk was dat je probeerde een goede verhouding te hebben met de controleurs van de C.C.D.. Dan was er wel eens wat te regelen. Dat kostte dan wel wat graan, vlees of boter, maar dat hoorde er bij. Deze mensen hadden ook hun gezinnen en ook hun voedsel was op de bon.

Nog een voorbeeld dat het soms wel eens gemakkelijk was als je Duitsers ingekwartierd had. Bij Van Strien moesten ze hun graan laten dorsen bij L. Claassen, daar kwamen dan ook de controleurs kijken. De ingekwartierde Duitsers zorgden ervoor dat P. van Strien zijn graan eerst thuis met de dorsvlegel dorsten en met dat stro naar Claassen ging om het "echt" te laten dorsen. Met als gevolg weinig opbrengst natuurlijk.

Aan kolen hadden ze bij van Strien ook geen gebrek. Want Piet en z'n broers moesten aan de Dongense loswal schepen kolen gaan lossen. De steenkool was bestemd voor de gasfabriek in Dongen. Het waren van die grote bonken kolen die je eerst met de voorhamer kapot moest slaan anders konden ze niet in de kachel. De Van Strienen namen iedere dag een zak kolen mee naar huis. Zo bleef de kachel branden.

Piet z'n vrouw kan zich nog herinneren hoe zwart Piet thuis kwam van een dag kolen lossen. Zo zwart als de kachel en even in de douche was er niet bij, die luxe bestond toen nog niet.

Voor eigen gebruik en soms ook voor de verkoop ging Piet ook turf steken om er brandstof van te maken, de turfsloffen. Zij mochten turf steken in het land van L. Claassen aan het eind van toen de Rijdsdijk. Bij Van Strien waren nogal wat jongens. Een lonende bezigheid was ook pinnen rooien in het bos. Dat was de wortels van afgezaagde bomen uitgraven en thuis tot kachelhout hakken. Hieraan kon je je drie keer warmen. De eerste keer bij het rooien, de tweede keer bij het hakken en de derde keer als ze in de kachel lagen.

Met paard en kar op het vliegveld gaan werken vonden ze bij Van Strien te gevaarlijk, dit werd aan anderen uitbesteed.

Van onderduikers weet Piet te vertellen dat bij P. Dekkers er een was. Het was ene Brox uit Dongen. Op deze jongens werd door de Duitsers jacht gemaakt omdat ze in Duitsland moesten gaan werken. Bij P. Dekkers kwam een Duitse inval, op zoek naar onderduikers. Brox die op bed lag wist nog net op tijd te vluchten. Maar de Duitsers ontdekten wel een bed wat nog warm aanvoelde. Er moest dus een onderduiker zijn! Het heeft P. Dekkers veel praten en een halve ham gekost voor die moffen vertrokken, maar Brox werd niet gevonden. Ook bij Van Strien waren onderduikers. De zoons van Kees de Wit hielden zich schuil op de hooizolder. Boerenzoons konden meestal vrijstelling vanwege het werken voor de voedselvoorziening. Toch vindt Piet het vervelend dat juist burgerjongens wel naar Duitsland moesten of met gevaar voor eigen leven moesten onderduiken. Zo moesten Piet van Rijen en Jan Aarden wel naar Duitsland

Die bewuste zondag 18 en maandag 19 september 1944 zag de lucht zwart van de vliegtuigen. Piet heeft dat toen ervaren als een paar dagen van veel sensatie, niet wetend wat de bedoeling ervan was. Pas later werd dit duidelijk en ook dat er velen niet van zijn teruggekomen. Alleen de nacht van 29 op 30 oktober 1944 heeft de familie Van Strien in de schuilkelder gezeten. Die nacht zijn ook bij hun de Duitsers vertrokken. Daarom is er op Oosteind niet of weinig gevochten. Zo konden ze op maandagmorgen 30 oktober de Engelsen tegemoet gaan. De vrouw van Piet weet nog te vertellen dat zij met baby Kees op de arm voor het raam stond te kijken. Ze zag een VI aankomen, net op tijd was ze voor het raam weg, toen er al het glas uitvloog. De VI was terecht gekomen in de Griendsteeg.

Ook bij de familie Van Strien was het boeiend om naar hun verhaal te luisteren. Hartelijk bedankt hiervoor.

C. Gabriëls

TOON VERKOOIJEN.

Het verhaal van Toon Verkooijen geboren op 13 maart 1920, van beroep landbouwer, woonde eerst Provincialeweg 227 en later Provincialeweg 188b te Oosteind.

Toon Verkooijen heeft van kinds af aan op Oosteind gewoond en heeft dus ook daar de oorlog meegemaakt. Op Oosteind was het ook al wel bekend dat het oorlog was, de familie Verkooijen wist het des te beter omdat broer Jan gemobiliseerd was en in de Peel de Duitsers mee moest tegen houden. Lang heeft dat niet geduurd want na drie dagen was hij al terug, de Duitse overmacht was te groot.

Toen de Duitsers Oosteind binnen vielen stonden de mensen op de hoek bij café Vissers te kijken. Gek was dat men niet wist en niet besepte dat dit echt het Duitse leger was. De troepenbeweging was zo massaal dat het een colonne was die continu twee dagen lang voorbij trok. Deze colonne bestond hoofdzakelijk uit paardenvolk en soldaten te voet en maar een klein deel was gemotoriseerd. De Duitsers ondervonden geen enkele tegenstand en daarom waren ze ook nog niet vervelend voor de burgers. Er was ook geen enkele angst voor de vijand. Maar Oosteind was wel vanaf mei 1940 Duits bezet gebied.

Gedurende de bezetting werd het steeds moeilijker, men mocht steeds minder en er kwam voedselschaarste. De straffen die je kon krijgen waren niet gering, voor de minste overtreding kon je naar Duitsland gedeporteerd worden. Het begon met het verplicht bij je moeten dragen van een persoonsbewijs. Bij elke officiële handeling b.v. bonnen halen moest je het tonen en er was een intensieve controle op.

Het voedsel werd steeds schaarser met als gevolg dat de bezetter het voedsel en kleding op rantsoen zette, door het uitgeven van voedsel- en kledingbonnen. Zonder deze bonnen kon je niets kopen. De boeren produceerden het meeste voedsel zelf zoals vlees, graan en groeten. Van dit zelf geproduceerde voedsel mocht je maar een heel klein deel zelf houden en voor dat deel kreeg je dan ook geen rantsoenbonnen. Het is begrijpelijk dat deze bonnen vaak ook als

ruilmiddel gebruikt werden en soms zelfs als betaalmiddel. Als een burger stiekem melk bij de boer kon kopen dan kon hij z'n eigen melkbonnen weer ruilen voor andere bonnen of soms ook wel verkopen. Op de voedselrantsoenering bij de boeren was een strenge controle. Als een boer z'n graan ging dorsen of een toegewezen varken slachtte dan moest men dit vooraf melden en je kon er donder op zeggen dat er de hele dag een controleur bij stond. Maar zoals altijd probeerde men deze controleurs te misleiden of proberen zonder aangifte te dorsen of te slachten. Dit was overigens wel levens gevaarlijk. Een varken wat men, zeg maar, zwart wilde slachten, moest ook in het geheim gemest worden. Bij Verkooijen gebeurde dat dan in een hoekje van de schuur goed verborgen met stro. Het slachten moest 's nachts gebeuren, gewoon maar in de keuken, met een touw om het varken z'n bek zodat hij geen geluid kon maken. Het vlees werd, of stiekem verkocht of bewaard op een geheime plaats. Door op deze manier de regels te ontduiken had de boer zelf wat extra voedsel, maar hij kon daarmee ook burgers helpen die alleen op de rantsoenbonnen waren aangewezen. Jammer dat er ook boeren waren die hiervan misbruik maakten en de burgers abnormaal hoge prijzen lieten betalen.

Terugkomend op de controleurs voor de voedselvoorziening, weet Toon te vertellen dat in de mensen ook een groot verschil was in het omgaan met de situatie en de boeren. Er waren erbij die wel eens een oogje dichtknepen, ook wel om er zelf beter van te worden, maar er waren ook echte zoekers bij, b.v. als controleur zelf gratis bij de boeren melk halen en toch iedere boer proberen te pakken. Ook mocht je zelf geen boter en kaas maken. Daar heeft Toon Verkooijen wat mee meegemaakt. Tegen het eind van de oorlog namen de Duitsers gewoon alle koeien mee uit de Willemspolder, dus ook die van Toon Verkooijen. Bij geluk kreeg hij er één terug van de Duitsers en één ontsnapte er uit de kudde. Dus hij had twee koeien terug. Dit had tot gevolg dat hij geen melk meer kon leveren. Twee controleurs kwamen kijken wat de reden daarvan was. Ze vonden een bus aangezuurde melk om er boter van te karnen. Voor dit vergrijp moest hij voor het gerecht komen. Hij

had het geluk dat hij er met een grote geldboete vanaf kwam. Voor zo'n vergrijp was deportatie naar Duitsland geen uitzondering. Omdat er aan alles gebrek was, had men ook te weinig brandstof. Inventief als mensen worden in moeilijke tijden, werd ook hiervoor een oplossing gevonden. In het oostelijk deel van de Willemspolder, waar nu de Groenendijk en de Kijldijk zijn, zat veel veen in de grond en daar kon je goed turf van maken. En met turf kon je goed de kachel stoken. Toon Verkooijen deed dat als volgt. In hun grond aan de Groenendijk, waar nu zoon Bert boert, werd het veen met de schop uit de grond gehaald. Dit natte veen werd in bedden gelegd van \pm 25 cm dik. Als het bed wat ingedroogd was, werd het met een lang mes in blokken gesneden ter grootte van een straatklinker. Deze werden dan naar huis getransporteerd om verder te drogen. Het was geen slechte brandstof, maar je had er wel veel van nodig. Als de bezetter mensen nodig had om voor hun te werken, dan deden ze daar niet moeilijk over. Via de gemeente, daar zat ook een bezettingsbestuur, kreeg je een oproep om bepaald werk te gaan doen. Hieraan geen gehoor geven was niet te riskeren, je zat dan zo in de gevangenis of erger nog je moest dan naar Duitsland. Evenals veel andere boeren kreeg ook Toon een oproep om met paard en wagen op het vliegveld van Gilze-Rijen zand te gaan rijden. Het werk op zich was wel te doen, alleen was het soms levensgevaarlijk omdat de geallieerden nog al eens bombardementen uitvoerden op het vliegveld. Er werd dan luchtalarm gegeven. Je besepte niet echt het gevaar, zegt Toon, maar je moest dan wel de schuilkelder in. Een boer die geld had riskeerde dit gevaar niet en stuurde voor geld een ander.

Bij Dirk Broeders is een keer een koe gestolen en illegaal geslacht. Een aantal mensen zijn hiervoor opgepakt, waarvan er enkele naar Duitsland zijn getransporteerd. Ene Diepstraten wist te ontsnappen maar had daardoor wel een angstig onderduikersleven. Om in de polder te gaan werken nam Toon die Diepstraten mee in de reserve-wielbak van z'n paardewagen. Dit vond hij toch wel spannend maar tegelijk ook angstig en levensgevaarlijk. Het is gelukkig steeds goed afgelopen.

In de periode dat alle gebouwen 's nachts verduisterd moesten zijn, brandde ook de straatverlichting niet. Zelfs het licht van een fiet-slamp moest afgeschermd zijn. Tevens was er een uitgaansverbod, d.w.z. dat b.v. na 8 uur 's avonds niemand meer op straat mocht zijn, deed je dat wel dan werd je beschouwd als een soort wild en elke Duitser mocht je dan zo maar neerschieten. Hieraan heeft Toon een bijzonder angstige herinnering. Toen hij een keer met z'n maat terug kwam van Gilze op de fiets, waren ze in het donker de weg kwijt geraakt. Ze kwamen in plaats van om acht uur, pas om half twaalf thuis. Niet alleen Toon is toen heel bang geweest, maar vooral ook z'n ouders, want dit had heel slecht kunnen aflopen. Gelukkig waren ze geen Duitsers tegen gekomen.

Toon kan zich nog goed herinneren dat, tegen het eind van de oorlog, op die bewuste zondag van 17 september 1944, de lucht toen uren achtereen echt zwart zag van de vliegtuigen die op weg waren naar de slag om Arnhem.

In de zomer van 1944 was Toon een keer op zijn land bij de water-toren aan het werk. Plotseling kwamen er vier Engelse jachtvliegtui-gen heel laag over en begonnen met de boordmitrailleurs te schieten. Van angst was Toon maar in een sloot gekropen. Het huis van F.v.d. Noort aan de Hoge Ham werd hierbij geraakt en brandde af. Een paar dagen voor de bevrijding waren er ook bij de familie Verkooijen veel Duitsers met hun paarden ingekwartierd. Van één van hen, ook boer, herinnert Toon zich nog dat die zei dat die rot krieg gauw voorbij moest zijn, want hij had thuis ook een gezin en een bedrijf.

Op zondag 29 oktober 1944 stonden op de Hoogakker enkele Duitse Tanks granaten af te vuren op de Engelsen die al in Dongevaart waren gearriveerd. Die dag en nacht hebben ze in de schuilkelder gezeten en veel gebeden dat het goed af zou lopen. Verder is er aan die kant van Oosteind niet echt gevochten met de bevrijding. Toen de bevrijding er helemaal was, was iedereen wel blij maar het was geen toestand van volksoploop. Ook na de bevrijding was het niet altijd veilig, want toen kwamen de beruchte VI's. Behalve bij de familie Bogers zijn er, bij Toon zijn weten, twee gevallen op zijn

grond aan de Groenendijk en één in de Griendsteeg. Deze bommen maakten een geweldig grote krater in de grond bijna ter grootte van een huis. Op donderdag 24 mei 1945 is op Oosteind het eerste bevrijdingsfeest gevierd.

*Kranslegging bij het graf van de gesneuvelde engelse soldaat P.D. Ellis.
Spreker: P. de Bekker met krans: A. Verkooijen*

Toon Verkooijen was lid van het feestcomité, samen met P.de Bekker, A. Mignon, A. Aarden, F. Fijnenman, J. Akkermans, J. Jespers, A.v.d. Biggelaar, P.v. Rijen, G. Rombouts, C. Omen, P. Loonen, C.v. Gageldonk, W. Maas, Jac. Loonen, P. v. Vessum en de dames C. Loonen Gd, C. Loonen Ad, N. Claassen, A. Bastaansen, Z.v.d. Put en M. Michielse. Hoogtepunt van dit feest was de herdenking en kranslegging bij het graf van de enige Engelse gesneuvelde soldaat P.D. Ellis. Deze bevrijdingsfeesten zijn nog een aantal jaren gevierd, maar dan wel op 5 mei, de nationale bevrijdingsdag.

Toon bedankt voor het prachtige verhaal.

C. Gabriëls

JAN BROEKHOVEN.

Het verhaal van Jan Broekhoven geb. 19-07 1934, van beroep leraar te Tilburg, tijdens de oorlog wonende Provincialeweg 3 (is nu Vijfhuizen 3) thans wonend Veerseweg 43.

Het heeft een speciale reden dat ik naar Jan Broekhoven ben gegaan voor dit interview over de oorlog en vooral de bevrijding. Om Oosterhout helemaal bevrijd te krijgen is er vooral of alleen maar echt gevochten tussen de Hoogstraat en omgeving Leijzenstraat, Veerseweg, zoals al in meerdere verhalen naar voren is gekomen. Van die gevechten in de Leijzenstraat en omgeving is niet zoveel bekend.

Eerst een paar opvallende zaken die Jan nog goed bijgebleven zijn uit de bezettingstijd. Zo weet hij nog dat zijn vader, die aannemer was, erg principieel was. Hij weigerde b.v. pertinent om op het vliegveld een werk aan te nemen, wat hem zomaar aangeboden werd. Ondanks zijn groot gezin en ondanks zijn armoede wou hij niet voor de bezetter werken. het gevolg van deze weigering was dat hij geen cement- en steenbonnen meer kreeg. Bij Broekhoven hadden ze ook geen Duitsers ingekwartierd. Toen op die bewuste zondag 17 september 1944 de lucht zwart zag van de vliegtuigen, zat bij hun achter de schutting een Duitser op z'n eentje op die vliegtuigen te schieten, raken kon hij ze gelukkig niet. Jan was toen een mannetje van 10 jaar en geweldig nieuwsgierig. Door geallieerde vliegtuigen werden vaak nieuws-pamfletten, foto's e.d. uitgegooid, als informatie voor de burgers en het verzet. Jan had er zijn hobby van gemaakt om de polder in te trekken om die pamfletten te zoeken, je mocht ze wel zoeken, maar niet in je bezit hebben. Jan had er een hele verzameling van , maar helaas zijn ze later verloren gegaan. Één tekst op zo'n pamflet heeft hij altijd onthouden, het luidde aldus: Granaten knallen, bommen vallen, Duits bericht, geen schade aangericht.

En zo komen we dan bij de dagen rond de bevrijding waar dit verhaal in hoofdzaak om te doen is. Vanaf zondagavond 29 oktober heeft de Familie Broekhoven in de schuilkelder gezeten, maar

vooral in die nacht van zondag op maandag zijn daar in de buurt van het Geelhuis veel granaten gevallen. Dit kwam omdat daar nog een kleine afdeling Duitsers zat die achter moesten blijven om de Engelsen nog wat tegen te houden. Bij Broekhoven op het erf kwam een granaat terecht, waardoor het achtergedeelte van hun huis totaal werd vernield, zodanig dat er eigenlijk niet meer in gewoond kon worden. De pony van H. van Rijckevorsel, die naast hun woonde op no.1, werd door granaatscherven dodelijk getroffen. De schuur van Café het Geelhuis was ook zwaar beschadigd, hierin heeft een Duitser de dood gevonden. De familie Broekhoven zat in de kelder omdat de schuilkelder vol met water stond. Ook de familie Van Rijckevorsel was bij hun. Uren aan een stuk hebben ze zitten bidden dat het toch snel voorbij zou zijn en dat ze het zouden overleven. "Nood leert bidden" past hierbij heel goed. Misschien heeft dit bidden er wel toe bijgedragen dat alle deuren en muren in het huis geraakt waren door granaatscherven, en toeval of niet; de kelderdeur bleef onbeschadigd. Jan is er zeker van, als dat wel was gebeurd er dan in de kelder zeker gewonden of doden waren gevallen, omdat er meer dan 15 mensen in zaten.

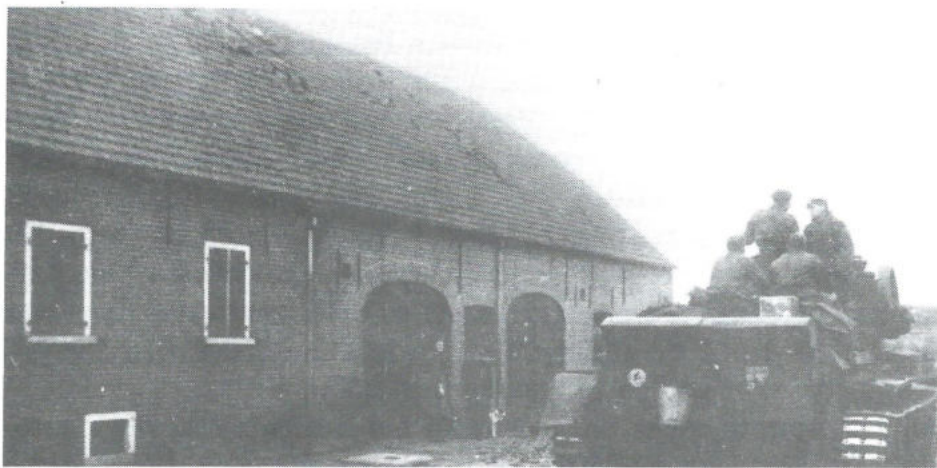
Op het Aprilweggetje, dat liep vanaf het Geelhuis naar de Veerseweg, is een Duitse huifkar door een granaat getroffen waarbij enkele doden vielen. Later is op enige afstand hiervan nog een Duitse helm gevonden, dus daar waren Duitsers gedood. Deze zijn tijdelijk begraven op een akker aan het Aprilweggetje.

Bij de kinderen De Boer, Leijzenstraat 30, stond een Duits tankafweergeschut, dit is door de Engelsen vanaf de Hoogstraat in brand geschoten, hierbij zijn ook enkele Duitsers gesneuveld.

De boerderij van B.v.d. Heijkant, Leijzenstraat 34 is ook totaal afgebrand, de mensen die daar in de kelder zaten, hebben ze moeten bevrijden door vanaf buiten de spijlen van het kelderaam eruit te breken. Volgens Jan gaat het verhaal dat enkele Duitsers die krijgsgevangen waren gemaakt, tegen de gevel van de brandende boerderij zijn gezet. Of het waar is, en wat er mee gebeurd is, is verder niet bekend. Ook het huis van de Familie Van Gool, op het eind van het Aprilweggetje, is in brand geschoten. De boerderij van

Kees Snoek, Leijssenstraat 33, was ook totaal verwoest. Er waren in de Leijssenstraat geen woningen die geen schade hadden.

De familie Broekhoven is nog op de dag van de bevrijding naar de Veerseweg gevlucht waar ze tijdelijk bij Piet Broekhoven hebben ingewoond, want hun huis was totaal onbewoonbaar. Op weg daar naar toe, herinnert Jan zich, lag er langs de Veerseweg nog een gesneuvelde Duitser.

Engelse tank bij beschadigde boerderij hoek Leijssenstraat - Leysendwarsstraat.30 oktober 1944

Toen Jan vanuit de St.Vincentiusstraat de eerste Engelse tank zag aankomen, weet hij nog dat hij huilde van blijdschap ook al was hij nog maar 10 jaar. Nu hij het vertelt komen de emoties op z'n gezicht. Niet zo verbazend eigenlijk want in hun buurt is het toch enkele dagen angstig en levensgevaarlijk geweest.

Van direct na de oorlog weet Jan nog dat er bij Rijckevorsel aan de Veerseweg Engelse commando-troepen ingekwartierd waren, zij moesten elke nacht naar Keizersveer, wat toen nog bezet gebied was, op verkenning. Op een bepaalde nacht zijn ze in een Duitse hinderlaag gelopen en niemand is er van teruggekomen.

Jan heeft ook nog gezien dat meisjes opgepakt werden die met een

Duitser verkering hadden gehad. Die werden dan kaalgeknipt om ze zo aan het publiek te laten zien. Deze schreeuwden dan vernederende leuzen zoals: knip, knip, kale kop met een hakenkruis erop. En deze: meisjes die met de Duitsers omgaan, moeten ze de kop afslaan.

Tot slot zegt Jan nogmaals: wat was ik blij toen ik de eerste "Tom-mies" zag.

Ik had het gevoel dat Jan niet alleen verteld heeft wat hij zich kon herinneren, maar dat hij het nog bijna een keer opnieuw beleefd heeft. met de gevechten tussen Hoogstraat en Leijzenstraat was Oosteind echt helemaal bevrijd.

Jan bedankt voor jouw boeiende verhaal.

augustus 1994, C. Gabriëls.

OOSTERHOUT BEVRIJD.

Onderstaand verhaal is de beschrijving van de bevrijding van Oosteind en Oosterhout geschreven door de heer dr. J.F. Michels in zijn boekje 1944 De Desert Rats van Oss naar Oosterhout. Dhr. Michels is als vrijwillige tolk meegegaan met het 1-ste Royal Tank Regiment, onderdeel van de 7e Armoured Division, de z.g. Woestijnratten.

Soldaat links boven is Dhr. Michels uit Vught. Hij was tolk voor de engelsen.

De volgende dag zou Oosterhout aan het Wilhelminakanaal ons doel zijn.

Dat was niet zo ver, maar er werd grote tegenstand verwacht. Immers door het bereiken van het kanaal zou het daarboven gelegen gebied voor de Duitsers worden afgesneden. Anderzijds hadden de Duitsers ons waarschijnlijk niet uit het oosten verwacht en zouden ze in die richting niet zo goed zijn voorbereid.

De tanks zouden intensief worden ingezet. Het landschap zou meer open zijn, maar er zouden veel sloten en bruggen komen die even zo vele obstakels konden vormen.

Nu dat bleek uit te komen. Pas tegen de middag zaten we tegen de noordkant van Oosterhout aan, ondermeer omdat enige bruggen waren vernield. Het vervelende was dat wij het laatste stuk over een smalle dijk moesten met, inderdaad...aan weerskanten sloten. Dat gaf oponthoud, temeer daar de vijand aan het eind van de dijk in de weer was met antitank-geschut. Een van hun treffers boorde een mooi rond gaatje precies in de kanonsloop van de Shermantank. Dat zouden ze geen tweede keer doen. Een tweede tank kreeg een voltreffer. Een derde tank gleed van de consternatie half in het water, de bemanning mankeerde gelukkig niets. Dat alles gaf oponthoud daar de smalle weg niet zo gemakkelijk vrij te krijgen was. Eigenlijk moest je daar gewoon: vooruit of de plomp in. Over

het weiland, op ongeveer 150 meter afstand, stond een groep burgers tussen de huizen de strijd te volgen. Bij een betrekkelijke gevechtspauze ben ik naar hen toe gegaan om informatie. Maar ze wisten niets van de Duitsers of hun posities. Daarentegen bleken ze zo enthousiast dat ze hun eerste bevrijder niet wilden laten teruggaan. Het moest er uiteindelijk toch van komen, we waren nog niet waar we zijn moesten al scheelde het weinig.

Spoedig daarop was de strijd ook daar gestreden en werden er gevangenen gemaakt, waaronder enkele Hollandse SS-ers. "You may kill them all if you wish (Als je wilt mag je ze doodmaken)", zei de captain. Natuurlijk is dat gemakkelijker gezegd dan gedaan. Maar ik heb ze wel even die mij gegeven volmacht medegedeeld, dat kon ik toch niet laten. Oosterhout werd verder zonder slag of stoot door de First Royal Tanks genomen. De bevolking was weldra uitzinnig van vreugde en spoedig hingen overal de vlaggen uit.

Het was jammer dat ook hier aanstonds na de bevrijding werd begonnen met het opjagen van N.S.B.-ers en andere Duitsgezinden, en dat tegen hen tot handtastelijkheden werd overgegaan. Ik probeerde dat -zonder succes- wat in te tomen. Maar ook op die wijze van afreageren was een onverbreekelijk onderdeel van de bevrijding waarop de mensen zolang hadden gewacht. Erger was dat het fraaie stadje en haar omgeving aanstonds na onze aankomst onder Duits granaatvuur kwamen te liggen waardoor er nogal wat doden onder de bevolking vielen. De bedoeling van deze beschietingen was niet duidelijk, militair gezien hadden ze geen enkele zin. Wel brachten vele mensen in Oosterhout om die reden nog lange tijd na de bevrijding de nacht in kelders en schuilkelders door en zette het een domper op de feestvreugde.

De volgende morgen vond de captain het nodig om in zijn eentje - alleen de scoutcar met chauffeur en ik, zoals gebruikelijk, achterop op verkenning uit te gaan over de grote weg die niet ver van het kanaal ligt en naar Raamsdonksveer leidt. Dat was door vlak land met aan weerskanten puik schootsveld voor sluipschutters. Er was geen sterveling te zien.

De captain was geheel niet bang uitgevallen en had geen last van zenuwen. Zijn karakteristieke houding was rechtop in zijn wagentje, half zittend op de achterkant, de stengun losjes over de schouder, de handgranaten vlak bij de hand. Ogenschijnlijk nonchalant en laconiek. Maar wel met een buitengewoon reactievermogen en met een arsenaal aan oorlogservaring waardoor hij moeilijke situaties direct overzag.

De keren dat hij geheel achter het betrekkelijk veilig pantser ging zitten zag het er niet best uit ben voelde ik mij achterop zeer eenzaam en verlaten.

Dat kunstje om beschut te gaan zitten haalde hij op zeker moment ook uit op die weg naar Raamsdonksveer. Een kilometer verder sprong ik ondanks de redelijke snelheid pardoes van de wagen af. Ik zei dat ik ging teruglopen en dat ze me op de terugweg maar weer moesten oppikken. De captain had daar alle begrip voor. Misschien was hij mij, zo stilletjes daar achterop, geheel vergeten. Ik kon het hem niet kwalijk nemen, ze waren tenslotte bezig met onze bevrijding.

Enige dagen later kwamen vanuit het zuidwesten Poolse gevechtswagens aan de andere kant van het kanaal aan. Veruit het grootste gedeelte van de provincie Noord-Brabant -zo was intussen ook Den Bosch bevrijd- was nu van de Duitsers verlost.

De Deserts Rats, de Woestijnratten van de 7th Armoured Division droegen aan de operaties voor deze bevrijding in belangrijke mate bij. Dat staat voor mij onomstotelijk en onvergetelijk vast.

Bij haar optreden in de provincie Noord-Brabant, hetgeen plaatsvond vanaf de laatste dagen van september tot begin november 1944, leed de divisie ruim vierhonderd man verlies aan doden en gewonden; alleen al bij de voornoemde oostwest-operatie gedurende de laatste week van oktober 1944 verloor de divisie tweeëntwintig tanks.

Ofschoon weinig dapper van nature ben ik er, ondanks alles wat ik daar aan narigheid en ellende voor moest meemaken, nog steeds trots op dat ik hen gedurende zes weken bij hun acties in Noord-Brabant enigszins van dienst kon zijn.

BELEVENISSEN ROND DE BEVRIJDING op 30 oktober 1944.

Graag wil ik ook een bedrage leveren aan de beschrijving van de bevrijding zoals ik die persoonlijk heb ervaren, en wat er nog van in mijn geheugen zit.

Men kon de bevrijding "aan zien komen" en iedereen verlangde ernaar, maar niemand wist, hoe dat in zijn directe omgeving zou verlopen. Door mijn vader werden de oorlogshandelingen op de voet gevolgd door te luisteren naar Radio Oranje. In die tijd hadden ze bij ons al een radio, ofschoon dit verboden was, maar die was van Mijnheer Luyben, het hoofd van de St. Vincentiuschool, waar ik toen op zat. Meneer Luyben was vaak als onderduiker bij ons en zo kon dus mijn vader samen met hem naar de radio luisteren.

Veel scholen waren door de Duitsers gevorderd en dienden als verblijf voor de soldaten, zodat wij bij de boeren in de stal les kregen. Ik heb zelf nog een hele tijd les gehad in de stal bij Janus Wouters aan de Hoogstraat.

Enkele dagen, of misschien weken voor de bevrijding, werden er door de Duitsers razzia's gehouden. Zij dreven het vee uit de Willemspolder richting Keizersveer; ook al onze koeien werden toen meegenomen. Dit waren er maar 6 of 7, waarvan één roodbonte. (Van deze vee-razzia stond nog een mooie foto in De Stem.) Mijn vader en W. Scherders, die bij ons als knecht was, hebben nog geprobeerd dit te voorkomen en waren op weg om zelf de koeien te halen, maar uit angst om zelf meegenomen of doodgeschoten te worden, kwamen ze dus zonder koeien weer terug.

Doordat Peet de Hoon wel achter z'n koeien aan was gegaan, maar ze niet meer kon vinden, bracht hij onze roodbonte maar mee, omdat hij die toevallig herkende.

Vanaf enkele dagen voor de bevrijding waren bij ons veel Duitse soldaten, waaronder SS-soldaten, ingekwartierd. Het waren er misschien wel 200; stal, schuur en woonhuis alles zat vol. Ze hadden alles opgegeten wat maar eetbaar in huis aanwezig was. Ze hadden de opdracht om een verdedigingslinie te maken voor de oprukkende geallieerden. Opeens moesten zij zich verder terugtrek-

ken voor de verdediging van het kanaal. Er was een heel jong soldaatje bij, die in de schuur zat te huilen als een klein kind, omdat hij zich weer in moest graven in een schuttersput en zijn vader en twee broers waren al gesneuveld en van de rest van zijn familie wist hij niets.

Dit was dus 29 oktober. De nacht van 29 op 30 oktober hebben wij de hele nacht in de kelder doorgebracht. We lagen toen onder een spervuur van granaten. Rondom onze boerderij waren er zo'n 20 terechtgekomen, maar gelukkig geen enkele voltreffer; wel veel scherven binnen en ruiten kapot.

Dit was wel een heel angstige nacht!

In alle vroegte (op 30 oktober) kwamen de Duitsers weer terug. Nu moesten ze zich wel ingraven en verdedigen. Met een tank wilden ze bij ons achter gaan staan maar de grond was te drassig. Dus werd de tank opgesteld in de Leysenstraat. Dit had tot gevolg dat wij midden in de vuurlinie lagen. In de Leysenstraat e.o. hadden de Duitsers zich opgesteld en vanaf Oosteind (in de Hoogstraat bij H. Oomen en opa Buyks) kwamen de Engelsen.

En wij zaten ondertussen maar in de kelder. Tussen de gevechten door werden door vader en Walter de koeien gemolken, die van vrienden en burens die bij ons stonden. Rond een uur of tien durfde vader niet meer in de kelder te blijven, omdat er al verschillende boerderijen in de brand stonden, zoals die van Donkers en Rombouts, evenals die in de Leysenstraat van B.v.d. Heykant, C. Snoek en richting de polder aan het Aprilweggetje het huis van de fam. Van Gool.

We hadden in de open loods een schuilkelder gemaakt van pakken stro. Ook hier durfden we niet te blijven vanwege het brandgevaar. Vader besloot om dan maar te vluchten door de akkers in de richting Leysendwarsstraat; maar dit was ook levensgevaarlijk, omdat er nog Duitsers ingegraven konden liggen. Over deze akkers ging een kogelregen van mitrailleurvuur, zo'n meter boven de grond. Met onze vluchtpoging kwamen we dus ook niet verder dan het eerste granaatgat; dit gat was kegelvormig met een diepte van een ½ meter en een paar meter doorsnede. Hier hebben we 1½ uur in

gelegen, plat op onze buik, want de geweerkogels vlogen rakelings over ons heen. Walter was steeds bezig om met zijn handen het gat wat dieper te maken. En verder deden we niets dan bidden: het ene rozenhoedje na het andere, en steeds luider en angstiger.

Inmiddels was ook onze boerderij in brand geschoten en we zagen onze enige roodbonte koe over de straat rennen tussen de Engelse tanks en militairen. De kippen waren ook gesneuveld, want die hingen met de koppen naar beneden aan de Engelse tanks.

Men zegt, dat een Duitse soldaat door een Engelse tank platgewalst is, terwijl hij in een loopgraaf langs de weg zat.

Ik weet niet of dat waar is.

Toen het geweervuur wat minder geworden was, zijn wij iets verder gevlucht - zo'n 50 meter - tot aan een slootje, dat half vol water stond. Ook hierin hebben we een paar uur gezeten en gebeden, tot ons middel in het water. We durfden ons hoofd niet omhoog te doen, omdat we op een afstand van een meter of 20 steeds een Duitse helm zagen.

Het schieten werd steeds minder, maar wij durfden toch nog niet weg, totdat ook onze bevrijding kwam! Op een gegeven moment stond daar ineens Peet Schoenmakers. Die was ons gezin aan het zoeken en was in de veronderstelling, dat wij misschien allen verbrand waren in de boerderij. Dolblij om ons levend aan te treffen zei hij: 'Kom er maar uit; we zijn bevrijd!' Mijn vader zei: "Dat gaat niet want daar zit nog een Duitser", doelend op die "helm". P.Schoenmakers, onverschrokken als hij was, zei de onvergetelijke woorden: "Als daar nog een Duitser zit, snijd ik hem zijn nek af!" Gelukkig zat er niemand meer, want wat er anders gebeurd zou zijn weet ik niet.

Langs de brandende resten van onze boerderij zijn we naar Schoenmakers gegaan, waar ook de familie Donkers en Rombouts waren. Daarvóór had Peet Schoenmakers ook de families Donkers bevrijd die in de kelder opgesloten zaten, terwijl hun boerderij al bijna helemaal afgebrand was. Bij Donkers in de kelder zaten ook de vader en moeder van Peet Schoenmakers en zijn zusje Pietje.

Engelse soldaat bij brandende boerderij op Ter Horst. 30 oktober 1944

Voor zover ik weet is bij ons een Engelse soldaat gesneuveld, die nog lang begraven heeft gelegen voor de schuur van Schoenmakers. Een Duitse Tank die bij de kinderen De Boer in de Leysenstraat stond, is door een Engelse tank, die vlak bij opa Buyks op de Hoogstraat-Ekelstraat stond opgesteld, in brand geschoten; alle soldaten hierin zijn gesneuveld. De kapitein probeerde nog te vluchten, maar werd op straat alsnog dood geschoten.

Tegen de verliezende Duitsers kon men maar beter "vriendelijk" zijn. Was men dit niet, dan moest men dit soms met de dood bekopen! Dit overkwam Jan in 't Groen aan de Hoogstraat. Omdat hij tegenwerkte toen de Duitsers een koe van hem wilden slachten, schoten ze Jan in 't Groen dood en staken z'n boerderij in brand.

Na bij Schoenmakers wat op verhaal te zijn gekomen, zijn we naar Opa Leemans op de Heikant gegaan. In het begin was het toen ook nog erg angstig, wegens de VI's die overkwamen. Één ervan - wel

door iedereen bekend - kwam op de boerderij van de fam. Bogers terecht. Heel dit gezin was op slag dood.

Na een paar weken bij Opa Leemans geweest te zijn, zijn we bij P. Scherders in de Leysenstraat 9 gaan wonen. Vele angstige dagen hebben we daar gehad vanwege het granaatvuur van de Duitsers van over de Maas en van de VI's.

In de zomer van 1945 gingen we terug naar de Vijfhuizen, waar voor ons een betonnen noodwoning was gebouwd. Tevens was er ook een stal van pakken stro gebouwd voor het vee. Het was de bedoeling om van de open loods die was blijven staan, een stal te maken, maar toen die half klaar was, is deze bij een zware storm omgewaaid.

In 1946 werd begonnen met de bouw van de nieuwe boerderij met behulp van het Ministerie van Wederopbouw. De getuigen hiervan is nog de ingemetselde Nederlandse leeuw boven de voordeur. In augustus 1947 was de nieuwe boerderij klaar en dit was voor ons dan het definitieve einde van 5 jaar bezetting met een BEVRIJDING die NOOIT UIT MIJN GEHEUGEN ZAL VERDWIJNEN!

C. Gabriëls.

ALLE ELLENDE NOG NIET VOORBIJ!

Nadat Oosteind op 30 oktober 1944 was bevrijd zou het nog tot 5 mei 1945 duren voordat geheel Nederland verlost zou zijn van de Duitsers. De Duitsers die zich op alle fronten in het nauw gedreven voelden kwamen in de zomer van 1944 met een, in het geheim vervaardigde, vliegende bom, VI's genaamd. Hun overtuiging was dat deze vliegende bom een beslissende wending zou geven aan het verloop van de oorlog in hun voordeel. Vanuit Nederland (o.a. in de bossen bij Almelo) werden deze vliegende bommen afgevuurd op Londen en Antwerpen. Na de bevrijding van Zuid-Nederland en het vrij maken van de haven van Antwerpen, dat op 4 september 1944 door de geallieerden werd bevrijd, probeerden de Duitsers met hun vliegende bommen VI's de haven van Antwerpen te bestoken met als doel het onklaar maken van de havens. Het was een van deze afgevuurde VI's die rampzalig zou worden voor de familie Bogers wonende aan de Leijsendwarstraat 46. Voor de oorlog al werd de Lucht-Beschermings-Dienst, L.B.D., in het leven geroepen. De L.B.D. lichtte het volk voor hoe te handelen in geval van een luchtaanval. Ook bood zij hulp bij luchtgevaar en controleerde de verduistering. De luchtbeschermingdienst Oosterhout had een commando- en uitkijkpost in de toren van de St. Jan. In het logboek van de luchtbeschermingdienst meldt de torenwacht op 15 februari 1945 om 8.34 uur: VI gaande in Z.W. richting. Het is 9.55 wanneer opnieuw melding komt van de torenwacht dat nu twee VI's in Z.W. richting gaan. Het is raak die morgen, want om 10.16 - 11.17 en 12.06 worden opnieuw twee VI's in Z.W. richting waargenomen.

Ondertussen is het middag en heeft de Familie Bogers zich rond de tafel geschaard voor het middagmaal. Het is ca. 12.35 als met een enorme klap in de onmiddellijke nabijheid van de boerderij een VI neerstort en ontploft.

De gevolgen zijn verschrikkelijk. De hele boerderij is in een klap van de aarde weggevaagd. Een enorme ravage. Overal her en der verspreid ligt huisraad met daar tussen de lichamen van de slachtof-

fers. Naast vader en moeder Bogers vinden ook hun negen kinderen en de dienstmeid M.P.v.d. Heykant de dood. Ook twee Engelse militairen komen om. Waarschijnlijk waren zij op het moment van de inslag op het erf of in een van de schuren bezig met reparatie aan een voertuig. Ooggetuigen hebben gezien dat enkele paters Benedictijnen nog geprobeerd hebben de slachtoffers te bedienen. Ook de in de omgeving staande huizen en boerderijen hadden veel schade aan ramen, deuren en daken.

Door politieagent Van Gageldonk worden de leden van de L.B.D. afd. Oosteind opgetrommeld om mede de stoffelijke resten te verzamelen. Deze worden gebracht naar het St.Jozef gesticht in Oosterhout. Daar identificatie van alle slachtoffers niet mogelijk is worden de stoffelijke resten tezamen in drie of vier kisten gelegd. Op dinsdag 20 februari worden de lijkkasten overgebracht met paard en wagen naar onze St.Jan in Oosteind. Daar is dan de uitvaartmis die door kapelaan Van Goethem wordt opgedragen. Onder massale belangstelling en medeleven met de overledenen en familie worden na de mis de overledenen begraven in een massagraf tegen de oostzijde van de kerk. Op de grafzerk staan de namen van de 11 overledenen van de familie Bogers met daaronder de tekst :

Hoe beminden zij elkaar in hun leven. Daarom zijn ze in den dood niet geschonden. We zien elkander weer in den hemel.

De dienstbode M.P.v.d. Heykant wordt begraven in Oosterhout. De twee militairen van het onderdeel 68 Medium Regiment Royal Horse Artillery, t.w. gunner Horace Edward Pearce en gunner Berti Walter Washington werden respectievelijk in Bergen op Zoom en in Turnhout begraven.

Het is ongetwijfeld de meest tragische gebeurtenis die zich tijdens deze oorlog in Oosteind heeft afgespeeld.

augustus 1994. J. Sibon.

Bronvermelding :

- Parochie Oosteind; Liber defunctorum (Overlijdensboek).
- Streekarchivaat Oosterhout; Berichtenboek L.B.D., Rapportenboek van de politie Oosterhout.
- Oosteind in Oorlogsjaren en Bevrijding 1939 - 1945, Oranje Comité Oosteind.
- Archief St.Catharinadal, archief St. Paulusabdij
- Ook dank aan allen die door hun herinneringen hebben bijgedragen aan dit artikel.

In vrede met Christus

Gedenk in uw gebeden de Zielen
van Zaliger

ADRIANUS CORNELIS BOGERS,

geboren te Dongen 10 Juli 1903
en zijn echtgenote

MARIA ANTONIA PEETERS,

geboren te Oosterhout 2 December 1906
beiden weldoener der Kerk, lid v.d. H. Familie
en verschillende broederschappen;
en hunne kinderen :

**Jos, Maria, Louis, Toke, Nelly,
Keesje, Anny, Antoon en Joke,**
allen plotseling uit het leven gerukt Donder-
dagmiddag 15 Febr. 1945, en in één graf
bijgezet te Oosteind.

Hoe beminden zij elkander in hun leven ;
daarom zijn ze in den dood niet gescheiden.
De zielen der rechtvaardigen zijn in Gods
hand ; volgens het oordeel der onwijzen zijn
ze gestorven ; ze leven echter in vrede.

Hoe wonderbaar, o Heer, zijn Uw oordeelen.
De mensch staat sprakeloos bij zulk een
ramp, die een braaf, arbeidzaam en gods-
dienstig groot gezin wegvaagt uit dit leven.

WIJ bulgen het hoofd . . . zij LEVEN in vrede:
wij luisteren naar hun vermanende stem :
Weest ook gij bereid, want op een oogenblik
dat gij het niet vermoedt, zal de Heer komen.

Gelukkig de mensch, die bereid is en Gods
Stem van dezen rampzaligen tijd verstaat
en, . . . er naar leeft.

Dierbare familie : nu in den Hemel kunnen
we u bedanken, wat we op aarde nooit heb-
ben gekund, voor alles wat ge voor ons ge-
zin hebt gedaan en opgeofferd.

We zien elkander weer in den Hemel.

J. A. Michielse, koster Oosteind.

IN MEMORIAM

Maria Petronella v. d. Heijkant

overleden 15 Febr. 1945.

GEMEENTELIJKE ENQUÊTE VAN 1952.

In september 1952 heeft het gemeentebestuur van Oosterhout een onderzoek gedaan naar, hoe de bevrijding van Oosterhout en de kerkdorpen is verlopen. Enkele Oosteindse inwoners hebben hieraan meegewerkt, m.n. C.v.d. Avoirt, politieagent H. van Gageldonk en A. Minjon in samenspraak met Pastoor van Genk. Hun antwoorden heb ik in een verhaal verwerkt.

C.P. VAN DE AVOIRT:

Hij heeft de bevrijding van nabij meegemaakt voor het gebied van Heikant, Leijsendwarstraat, Verlengde Kloosterdreef en Hoogstraat. De geallieerde troepen kwamen op 30 oktober 1944 om ca. 10 uur het genoemde gebied binnen. Het waren Engelse troepen, de z.g. woestijnratten, en kwamen via de Heistraat vanaf de richting Dongen. In het genoemd gebied zaten nog Duitsers in de loopgraven en die boden tegenstand met klein geschut. Die hadden voor aan de Provincialeweg (Vijfhuizen) en in de Leijsenstraat enkele boerderijen in brand gestoken. Bij deze gevechten zijn zowel Duitse, in de Leijsenstraat, als geallieerde soldaten, aan de Vijfhuizen, gesneuveld. (Vijfhuizen is waar sinds ca. 1970 Ter Horst is. C.G.)

Zowel binnen als buiten het klooster werd geestelijke bijstand verleend door de Franse Paters (Paters Benedictijnen).

Het einde van deze gevechten was om 12 uur 's middags ook op 30 oktober 1944, we waren echt bevrijd van de Duitsers.

Toen de bevrijding een feit was, was het contact met de geallieerde soldaten vriendelijk en normaal. Er was wel veel verwoest en beschadigd aan gebouwen door granaatinslagen en scherven. Er zijn vier boerderijen afgebrand. Naar omstandigheden was de voedselvoorziening behoorlijk normaal, er was geen direct gebrek aan voedsel. Door de geallieerden zijn geen woningen gevorderd, wel b.v. schoolgebouwen. Direct na de bevrijding zijn de mensen waarvan de boerderij was afgebrand ondergebracht bij burens en

familie, later zijn er voor sommigen noodwoningen gebouwd. Bij de burens van Van de Avoirt, de Familie Bogers is een VI als voltreffer op hun boerderij gevallen. Hierbij stierven man, vrouw, negen kinderen, de dienstbode en nog twee Engelse soldaten. Heel de boerderij was met de grond gelijk gemaakt. Door de luchtdruk lagen de slachtoffers en de wrakstukken her en der verspreid. Zowel bij Van de Avoirt, als bij de andere burens, waren alle ruiten er uit gevlogen.

H.J. VAN GAGELDONK:

De beantwoording van de vragen heeft betrekking op het kerkdorp Oosteind.

De eerste geallieerde troepen kwamen op 30 oktober 1944 rond half negen in de morgen aan bij de grens tussen Oosteind en 's-Gravenmoer. De Oosteindse bevrijders waren Engelsen, behorend tot het 8e legerkorps de zg. "Woestijnratten", herkenbaar aan de rode rat die op al hun voertuigen was geplakt. De geallieerden kwamen van 's-Gravenmoer en Klein Dongen en gingen gedeeltelijk over de Provincialeweg en gedeeltelijk via de Heistraat en Hoogstraat in de richting van Oosterhout.

Toen de Engelsen arriveerden zaten nog kleine afdelingen Duitsers in de Willemspolder, vooral langs de Groenendijk en de Rijsdijk. Een grotere afdeling met geschut zat nog bij de Vijfhuis (nu Ter Horst C.G.). In de polder was de Duitse tegenstand gering maar bij de Vijfhuis was de tegenstand fel en hard. De Duitsers probeerden de opmars van de geallieerden tegen te houden door het opblazen van de brug in de weg naar 's-Gravenmoer en de brug naar Dongen nabij de watertoren. Dit is op 29 oktober 1944 om ca. 18.00 uur gebeurd.

Volgens Van Gageldonk zijn bij de bevrijding van Oosteind vijf Duitse, en één Engelse soldaat en één burger gesneuveld. Aan een

*Politiagent van Gageldonk die dikwijls
waarschuwde voor razzia's en ander onheil*

Duitse soldaat is het H. Oliesel nog toegediend voor hij door de luchtbeschermingdienst met de auto naar het ziekenhuis in Oosterhout werd gebracht. Voor de overigen kwam medische en geestelijke hulp te laat, zij waren direct dood. Vier van de gesneuvelde Duitsers zijn begraven in de berm langs de Rijdsdijk en later herbegraven op het R.K. kerkhof te Oosterhout, een Duitser is rechtstreeks in Oosterhout begraven. (Nog later zijn deze definitief begraven op het Duitse kerkhof te IJselstein. C.G.) De Engelse soldaat is eerst begraven in de voortuin van Provincialeweg 19 (nu Ter Horst 19) en later herbegraven op het R.K. kerkhof te Oosterhout. (Nog later naar de begraafplaats Jonkerbos bij Nijmegen. C.G.) De burger is begraven op het R.K. kerkhof te Oosteind.

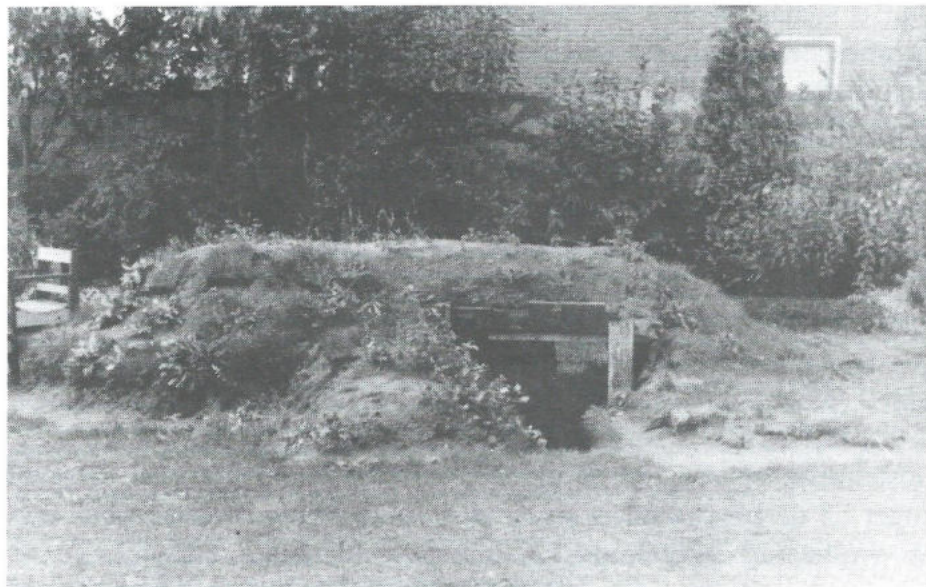
Oosteind is bevrijd op 30 oktober om ca. 11.45 uur. De toestand direct na de bevrijding is als volgt te omschrijven. Het contact met de geallieerde militairen was uiteraard bijzonder hartelijk en de bevolking gedroeg zich uiterst disciplinair. De ordedienst werd direct ter hand genomen door twee plaatselijke politieagenten uit Oosterhout. De eerste uren was er nog enig granaatvuur van terugtrekkende Duitsers (vanuit de Leijzenstraat C.G.).

Er was op Oosteind geen voedselgebrek. Voor de geallieerde Engelse militairen werden de scholen, het patronaatsgebouw en enkele particuliere kamers gevorderd.

Tijdens de eerste dagen na de bevrijding kwamen op Oosteind vluchtelingen aan uit Waspik en Raamsdonksveer omdat deze plaatsen nog onder zwaar granaatvuur lagen, zij konden op Oosteind ondergebracht worden en van eten voorzien.

De beschadigde woningen werden met behulp van de burgerbeschermingsdienst binnen enkele dagen weer bewoonbaar gemaakt. Passage naar omliggende plaatsen was ernstig bemoeilijkt omdat je daarvoor een doorgangsbewijs nodig had, wat werd afgegeven door de geallieerde instanties.

Er was na de bevrijding tot mei 1945 veel hinder en gevaar van overvliegende en vallende VI's. Op Oosteind vielen er zes, t.w. drie aan de Groenendijk, twee in de Griendsteeg en een aan de Provincialeweg nabij no. 29. De hierdoor veroorzaakte schade aan

Een van de vele schuilkelders waarin men beschutting zocht bij bombardementen en luchtalarm.

gebouwen was soms aanzienlijk, soms alleen kapotte ruiten. Door glasscherven hebben enkele bewoners verwondingen opgelopen. Hulp werd verleend door de lucht- en burgerbeschermingsdienst. Na de bevrijding zijn de volgende legereenheden op Oosteind gebleven. Het Engelse achtste leger, onze bevrijders, ongeveer één week. Poolse en Engelse artillerie tot eind maart 1945. Een Engelse tankafdeling ongeveer twee maanden. Deze troepen hadden hun hoofdkwartier in het pand Provincialeweg 57 (Schoenfabriek Fijne-man). De Nederlandse binnenlandse strijdkrachten hadden een depot aan de Provincialeweg 217. Eind mei 1945 zijn de laatste geallieerde militairen uit Oosteind vertrokken.

A. MINJON MEDE NAMENS PASTOOR VAN GENK :

Dit verhaal heeft betrekking op het gebied Oosteind. Onze bevrijders kwamen om ongeveer 9 uur in de voormiddag op 30 oktober 1944 Oosteind binnen. Het waren Engelse soldaten, eerst kwamen er grote tanks binnen en daarna de infanterie. Welk militair onderdeel het was, wist Minjon niet. (Het was de 7e Armoured Division, de z.g. Woestijnratten, met als onderdelen de 7e Pantserdivisie met als commandant generaal-majoor G.L. Verney, verder de 22 e Tankbrigade met de commandant brigade-generaal a.d.r. Wikgfield en de 131 e Infanterie-brigade met de commandant brigade-generaal W.R. Cox. C.G.) De Engelsen kwamen van 's-Gravenmoer en gingen over de Provincialeweg richting Oosterhout. Ongeveer een uur voordat de Engelsen kwamen liepen er nog een 25 Duitse soldaten langs de Provincialeweg. Even voorbij onze parochie hebben die de boerderijen van de familie Gabriëls, Donkers en Rombouts in de brand gestoken. Bij Gabriëls hadden zich enkele Duitsers ingegraven. Zij zijn het die daar een Engelse soldaat hebben gedood. (De Trooper Peter Donald Ellis 21 jaar oud.)

Om de opmars van de geallieerden te beletten of te vertragen hebben de Duitsers de 's-Gravenmoersebrug opgeblazen en de brug in de weg naar Dongen gedeeltelijk vernield.

Bij de gevechten op Oosteind zijn geen burgers gedood, een Engelse militair is gesneuveld en in de polder langs de Rijdsdijk zijn enkele Duitsers gesneuveld. (Vier Duitsers zijn gesneuveld, twee zwaar gewond en ca. 10 werden gevangen genomen. C.G.) De Engelse soldaat werd begraven bij A. Schoenmakers, Provincialeweg 19, nu Ter Horst 19.

Uiteraard was de bevolking van Oosteind opgetogen toen ze waren bevrijd. Voor het eerst kon men weer echte sigaretten roken, die door de Engelse soldaten werden uitgedeeld. Door de Engels-Nederlandse verbindingsofficier De Gier werd inkwartiering gemaakt voor de geallieerden, o.a. het schoolgebouw werd hiervoor gebruikt. De ordedienst was in handen van enkele contactpersonen. Op Oosteind waren geen grote verwoestingen. Van collaborateurs

was geen sprake. Wel was er een sporadische liefdesverhouding met geallieerde soldaten.

In december 1944 begonnen de Duitsers de beruchte VI's af te schieten. Zover het Dhr. Minjon bekend is zijn er een stuk of 8 gevallen op Oosteind. De Familie Bogers werd slachtoffer van een VI, geen anderen zijn hierdoor omgekomen. Wel waren er bij veel inwoners en bij de kerk de ruiten stuk. Oosteind was vrij en na 5 mei 1945 vertrokken ook de geallieerden uit Oosteind.

Opgetekend door C. Gabriëls, augustus 1994.

LIED DER VRIJHEID.

Waar de boomen zijn gevallen
Waar de huizen zijn gesloopt,
Waar het vuil der rioleering,
Ov'ral langs de straten loopt,

Waar het kind met bloote voetjes
arm en schamel is gekleed,
Waar de jeugd met smalle snoetjes
leeft te midden van het leed.

Waar de grote menschen wachten
Uren, dagen in de rij,
En zich voeden met wat bieten
één half brood per week erbij;

Daar is plots een eind gekomen
aan ellende en verdriet.
Boven omgekapte boomen
ruischt een heerlijk Vredeslied.

Aan de oorlog kwam een einde
Anders, dan men had gedacht.
Voedsel regent uit den Hemel,
Uitkomst, Vrede, lang verwacht!

Vlaggen tooien weer de gevels;
"Vrijheid!" zingt heel Nederland;
En de wereld wordt herboren,
baadt in morgenzonnebrand!

Ergens in zijn binnenkamer
Knielt de mensch ter aarde neer
Dankend voor de heele wereld
d' een'gen Redder; God den Heer!

uit: Gedorst Volk. E. Jan Pijlman.

INHOUDSOPGAVE:

1. VOORWOORD	2
J. Sibon.	
2. DE KERST DIE IK NOOIT ZAL VERGETEN	3
A. Jansen.	
3. GESPREKKEN OVER DE OORLOG EN DE BEVRIJDING VAN OOSTEIND	9
C. Gabriëls.	
4. DE EERSTE BOM OP OOSTEIND	14
J. Sibon.	
5. FRAGMENTEN UIT HET OORLOGSDAGBOEK VAN JEANETTE OOMEN	16
J. Schoenmakers-Oomen.	
6. HERINNERINGEN AAN DE OORLOGSJAREN	26
J. Jespers.	
7. WERKEN IN DE VREEMDE	30
W. Kruik.	
8. HISTORIE 1935 - 1945	34
V. van Gorp.	
9. VERHALEN OVER DE INVAL, BEZETTING EN BEVRIJDING VAN OOSTEIND	43
C. Gabriëls.	
10. OOSTERHOUT BEVRIJD	74
J.F. Michels.	
11. BELEVENISSEN ROND DE BEVRIJDING	77
C. Gabriëls.	
12. ALLE ELLENDE NOG NIET VOORBIJ	82
J. Sibon.	
13. GEMEENTELIJKE ENQUÊTE 1952	85
C. Gabriëls.	
14. GEDICHT	91
E. Jan Pijlman.	

HEEMK-GROEP
OLENDONC

HEEMK-GROEP
OLENDONC